

**Upplevd trygghet och
hälsa/livskvalitet
Mellan- och högstadie- samt gymnasieelever i
Linköping**

Stig Elofsson

Abstrakt

Syftet med rapporten är att studera hur trygga barn/ungdomar känner sig i olika sammanhang – hemma, i skolan, på fritiden och då man är ute och rör sig ute på stan. Parallellt med detta studeras även i vilken utsträckning barnen/ungdomarna varit utsatta för våld respektive mobbing. Syftet kan sammanfattas i följande frågeställningar:

- Undersöka hur upplevd trygghet och utsatthet (för våld, mobbing) varierar beroende på kön och ålder
- Undersöka hur barnens/ungdomarnas sociodemografiska och socioekonomiska bakgrund inverkar på upplevd trygghet och utsatthet
- Undersöka hur upplevd trygghet och utsatthet påverkar levnadsvillkor när det gäller trivsel i skola, på fritid, framtidssyn, hälsa och livskvalitet efter kontroll för social bakgrund

Materialet till rapporten har hämtats från enkätundersökningar som genomförts inom projektet *Ung livsstil* på mellan- och högstadiet samt gymnasiet i Linköping åren 2010 och 2013. Frågorna ingår i en enkät som tar upp social bakgrund, skol- och fritidssituation samt hälsa och livskvalitet, vilken har besvarats under lektionstid i skolan. Urvalet av elever är ett slumpmässigt urval av samtliga elever i årskurserna 5 och 9 i grundskolan samt i årskurs 2 i gymnasiet

Resultaten pekar inte mot att barn/ungdomar rent generellt skulle känna sig otrygga. I en rad sammanhang uppger kring 90 % eller fler att de alltid känner sig trygga och endast enstaka procent att de endast ibland eller aldrig känner sig trygga. Detta gäller hemma, boendeområde på dagtid, på väg till och från skolan, i klassen (i de tre senare fallen dock med viss reservation för mellanstadiet) och i förening. Bilden blir annorlunda om vi ser till ute på stan, buss/tåg och disco. Här är det färre som alltid känner sig trygga – i vissa fall endast hälften eller färre. Samtidigt skall man notera att det främst handlar om otrygghet vid enstaka tillfällen. Andelen som ibland eller oftare känner otrygghet ligger nästan genomgående under 10 procent.

Det mest slående i resultaten är de framträdande köns-skillnaderna. I en lång rad fall är det färre – ibland avsevärt färre – bland tjejerna som uppger att de alltid känner sig trygga. Dock innebär detta inte alltid att det är markant fler bland dem som uppger att de ofta känner sig otrygga. I första hand finns skillnader – dock knappast dramatiska - när det gäller fritidsgård, ute på stan, på buss/tåg och på disco. När det gäller utsatthet för våld är bilden den motsatta, detta är något som killar är mer utsatta för.

En annan faktor som påverkar tryggheten är åldern. Det finns fler fall där färre upplever sig helt trygga på mellanstadiet, där den största skillnaden framträder när det gäller trygghet i bostadsområdet under kvällarna. Andelen som uppger att de alltid känner sig trygga är mycket lägre i mellanstadiet, men det är också färre i högstadiet som känner sig trygga än i gymnasiet. Mellanstadieeleverna är också mindre trygga i flera andra avseenden – i boendeområdet dagtid, på skolvägen, i skolan, när de är ute på stan eller åker buss/tåg. Det finns alltså flera indikationer på att mellanstadieeleverna känner sig mindre trygga.

Oberoende av kön och ålder är hemmet, boendeområdet på dagen, skolvägen och klassen de tryggaste platsen. Till mer otrygga platser hör disco, ute på stan samt buss/tåg. I mellanstadiet kommer dock boendeområdet på kvällen före dessa, det är den plats där lägst andel av mellanstadieeleverna känner sig trygga.

För att göra analysen av vad som främst påverkar barnens/ungdomarnas upplevelse av trygghet överblickbar har de olika områdena sammanfattats i fyra grupper. Den första handlar om själva närmiljön – hemmet, boendeområdet – dag respektive kväll – samt skolvägen. Den andra handlar om skolan, dvs. klassrummet och rasterna. I en tredje grupp tas fritiden – förening och fritidsgård – upp medan den fjärde innefattar stan och buss/tåg. Vid sidan av detta har även ett sammanfattande mått – total trygghet - bildats.

Ser vi till familjesituationen framträder främst samband med förtroende för pappan. Ungdomar som kan prata med pappan när de är oroliga eller bekymrade är mer trygga när det gäller närområdet, skola och fritiden samt har allmänt en bredare, högre trygghet. Men även att ha en kompis att prata med är viktigt, de som har detta är tryggare i de tre första av dessa fall. Däremot tycks kompis inte inverka på det totala förtroendet.

Som redan påpekats har socioekonomisk bakgrund en direkt inverkan, ungdomar med lägre bakgrund är mindre trygga i alla de aspekter som studeras. Även utländsk bakgrund har en klar påverkan. Första generationens invandrabarn/-ungdomar har lägre trygghet i närområdet, skolan och i fritidsaktiviteterna. Däremot känner andra generationens invandrare sig tryggare i stan och på bussar och tåg än andra ungdomar. Detta gäller även för disco och den samlade tryggheten. Sammantaget – när hänsyn tagits till olikheter i socioekonomisk bakgrund är alltså andra generationens invandrare tryggast.

Fördjupade analyser visar att barnen/ungdomarna som känner sig trygga trivs bättre i skolan, på fritiden, har en mer positiv framtidssyn och skattar sin hälsa och livskvalitet högre.

Förord

Ung livsstil är ett forsknings- och utvärderingsprojekt som studerar ungas levnadsvanor och livsvillkor inom en rad områden samt preferenser inom fritid och kultur. Projektet är ett samarbete mellan ett femtontal kommuner¹ i Sverige och institutionen för socialt arbete (Stig Elofsson) vid Stockholms universitet. Forskningsprojektet startade 1984 vid sociologiska institutionen på Stockholms universitet för att undersöka barns/ungdomars fritidsvanor och preferenser inom fritid. Sedan studien 2004/2005 i Stockholm har perspektivet vidgats och strävat efter att mer utförligt kunna beskriva och analysera barns/ungdomars livsvillkor. I första hand står dock fortfarande deras situation och preferenser på fritidsområdet i centrum för våra studier. Sedan år 2000 genomförs studier inom Ung livsstil också i grund- och gymnasiesärskolan.

Ett stort tack går till alla de barn/ungdomar som besvarat enkäterna och gett en beskrivning av era livsvillkor och önskingar. Detta ger ett viktigt underlag för att politiker skall kunna utforma en politik för barn- och ungdomar. Ett stort tack också till de personer i medverkande kommuner som genomfört fältarbetet samt kodning av enkäterna! Utan er hade inte studierna gått att genomföra i den nuvarande omfattningen.

Olika rapporter inom ung livsstil finns att ladda ned gratis på www.unglivstil.org

Ung livsstil finns även på Facebook! Följ forskningsprojektet för att se de senaste resultaten www.facebook.com/unglivssil

Stockholm i februari 2019

Stig Elofsson

Fil. Dr i statistik och docent i socialt arbete

E-post stigelofsson@brednad.net

C författaren

ISBN: 91 86768 93 x

¹ Se bilaga för en förteckning över de kommuner som ingår i Ung livsstil.

Innehållsförteckning

Abstrakt	1
Förord	3
Innehållsförteckning	4
Inledning.....	1
Syfte och frågeställningar.....	1
Bakgrund och tidigare forskning	2
Material och metod.....	8
Undersökningsgrupp	8
Mått	9
Trygghet	9
Hotad, mobbad	9
Familjesituation	10
Socioekonomisk bakgrund	10
Svensk respektive utländsk anknytning.....	10
Trivsel i skola och på fritiden	10
Framtidssyn	11
Hälsa och livskvalitet	11
Statistisk metod.....	12
Hur trygga är barnen/ungdomarna?.....	13
Trygghetens sfärer.....	15
Den sociala bakgrundens inverkan på upplevd trygghet	17
Hur inverkar att varit utsatt för våld och mobbing?	19
Trygghet och trivsel i skola, på fritid	22
Trygghet och framtidssyn.....	24
Trygghetens inverkan på hälsa och livskvalitet.....	26
Hur påverkar utsatthet för våld och mobbing?	28
Sammanfattning.....	29
Trygghet och utsatthet	29
Vad påverkar tryggheten?	30
Utsatthet och mobbing.....	31
Trygghet och trivsel i skola, på fritid	32
Trygghet och framtidssyn.....	32
Trygghetens inverkan på hälsa och livskvalitet.....	33
Hur påverkar utsatthet för våld och mobbing?	34
Referenser.....	35
Bilaga 1. Tabeller.	37
Bilaga 2. Kommuner som genomfört studier i Ung livsstil.....	39

Kommuner som genomfört studier i Ung livsstil inom särskolan..... 39

Inledning

Massmedia tar ofta upp och diskuterar otrygghet, hat, våld och mobbing. Jag har också i några rapporter studerat hur vanligt det är att ungdomar är rädda att ute på kvällarna. Den här rapporten utgår från det motsatta perspektivet, nämligen hur många som känner sig trygga i olika sammanhang. Utgångspunkten är frågan om man känner sig trygg i olika situationer. Även om trygghet och otrygghet/rädsla kan ses som två motpoler kan detta ge en annorlunda bild med en betoning på att en stor majoritet barn/ungdomar i flertalet fall känner trygghet. I den enkät som utgör underlaget för rapporten ingår också två frågor om barnen/ungdomarna blivit utsatta för våld respektive hotad eller mobbad.

Syfte och frågeställningar

Syftet med rapporten är att studera hur trygga barn/ungdomar är i olika sammanhang – hemma, i skolan, på fritiden och då man är ute och rör sig ute på stan. Parallellt med detta studeras även i vilken utsträckning barnen/ungdomarna varit utsatta för våld respektive mobbing. I rapporten studeras dels hur social bakgrund inverkar på upplevd trygghet och utsatthet, dels den påverkan trygghet och utsatthet har på deras levnadsvillkor i bred mening – trivsel i skola, på fritid, framtidssyn, hälsa och livskvalitet. Dessa syften kan sammanfattas i följande frågeställningar:

- Undersöka hur upplevd trygghet och utsatthet (för våld, mobbing) varierar beroende på kön och ålder
- Undersöka hur barnens/ungdomarnas sociodemografiska och socioekonomiska bakgrund inverkar på upplevd trygghet och utsatthet
- Undersöka hur upplevd trygghet och utsatthet påverkar levnadsvillkor när det gäller trivsel i skola, på fritid, framtidssyn, hälsa och livskvalitet efter kontroll för social bakgrund

Bakgrund och tidigare forskning

Underlaget för det som presenteras kring oro och rädsla i massmedia har i det flesta fall hämtats från Nationella trygghetsundersökningen (NTU) som sedan 2006 årligen görs av Brottsförebyggande rådet (BRÅ)². Ett centralt syfte med denna undersökning är att komplettera den bild av brottsligheten som fås genom den officiella brottsstatistiken om utredda brott. Ett annat viktigt syfte är också att få nationella indikatorer på utvecklingen när det gäller allmänhetens upplevelse av otrygghet. Populationen är alla stadigvarande boende i Sverige i åldern 16-79 år och urvalet omfattar 20 000 personer (utom 2006 då det endast omfattade 10 000). Data insamlas genom telefonintervjuer som kompletteras med postenkäter till dem som avböjt telefonintervju eller som ej kunnat nås på telefon. Svarsfrekvensen har kontinuerligt sjunkit från 2006 (78 %) till 2006 (60 %). Svarsfrekvensen är speciellt låg bland yngre (under 40 år) däremot större bland framför allt de äldre. I den yngsta åldersgruppen (16-29 år) har bortfallet sedan 2006 (22 %) ökat speciellt mycket – år 2016 var det 43 %. I enkäten ingår följande frågor som tar upp trygghetsperspektivet.

- Har det hänt under det senaste året att du oroat dig för att du skall drabbas av inbrott i din bostad?
- Har det hänt under det senaste året att du oroat dig för att du ska bli överfallen eller misshandlad?
- Har det hänt under det senaste året att du oroat dig för att din/er bil ska bli utsatt för stöld eller skadegörelse?
- Om du går ut ensam sent en kväll i området där du bor, känner du då mycket trygg, ganska trygg, ganska otrygg, mycket otrygg eller går du aldrig ut ensam sena kvällar?
- Är skälet till att du aldrig går ut ensam på kvällen: Ingen anledning eller möjlighet, känner dig otrygg, annat skäl.
- Har det hänt under det senaste året att du valt en annan väg eller ett annat färdssätt då du känner dig otrygg på grund av oro att utsättas för brott?
- Har det hänt under det senaste året att du avstått från någon aktivitet, exempelvis gå promenad, bio eller träffa någon, därför att du känt dig otrygg på grund av oro att utsättas för brott?
- Påverkar oro för brott din livskvalitet?
- I hur stor utsträckning tycker du att det påverkar dig? (Stor utsträckning, viss utsträckning, liten utsträckning).

I de data som presenterats i olika rapporter har åldersgruppen 16-19 år, även uppdelad efter kön, behandlas separat. Detta ger en viss bild av ungdomarnas synpunkter även om denna åldersgrupp är äldre än de högstadielärover som studeras här men jämförbar med gymnasieeleverna. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att det sker stora förändringar i livsmönstret under tonåren varför eventuella jämförelser bör göra med stor försiktighet. I den senaste rapporten presenteras uppgifter från de svarande totalt men också uppdelat efter kön, ålder (samt i olika åldersgrupper uppdelat efter kön) för hela perioden 2006-2016³. Nedan

² För en detaljerad bild av undersökning, se Brå (2013). NTU 2013 – teknisk rapport.

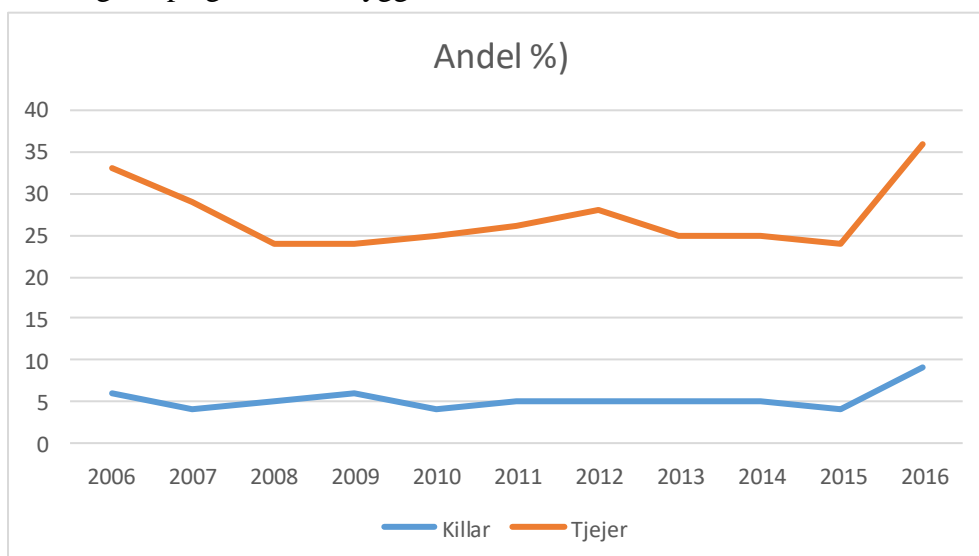
<https://www.bra.se/publikationer/arkiv/.../2014-01-13-ntu-2013---teknisk-rapport.htm...>

³ Se Brå (2017). Nationella trygghetsundersökningen 2016. Brå, Rapport 2017:1, sid 88- 124. Underlaget för figuren har hämtats från sid 113.

redovisas resultat för åldersgruppen 16-19 år som kan anses som relevanta i det här sammanhanget⁴.

Vid sidan av denna nationella undersökning bör man också observera att frågor kring rädsla, trygghet finns med i Folkhälsoenkät Barn och Unga i Skåne som genomförts 2012 och 2016 i samtliga Skånes kommuner. Enkäten delades ut i årskurs 6 och 9 samt i årskurs 2 på gymnasiet. År 2016 besvarades enkäten av cirka 27000 elever med en svarsfrekvens på 78 %. I denna enkät ställs frågan *Känner du dig trygg på följande ställen?* med svarsalternativen Ja, alltid, Ja, oftast, Nej. De olika situationer som behandlas är: Utomhus i mitt bostadsområde på dagen; Utomhus i mitt bostadsområde på kvällen; På väg till och från skolan; I klassrummet; På rasterna i skolan; Nöjesställe eller liknande, t ex konsert, festival; Ute på stan, på allmän plats; På buss, tåg eller liknade; I hemmet samt Vid fritidsaktiviteter, t ex inom föreningar/organisationer.

Om vi börjar med att se till otrygghet då man är ute på kvällarna framträder följande bild av utvecklingen från 2006 till 2016 bland killar och tjejer i åldersgruppen 16-19 år. Resultaten gäller andelen ungdomar som angett att de känner sig mycket/ganska otrygga eller som avstår från att gå ut på grund av otrygghet.

Figur 1. Åldersgruppen 16-19 år. Andel (%) som angett att de känner sig mycket/ganska otrygga eller som avstår från att gå ut på grund av otrygghet efter kön.

Resultaten pekar knappast mot att andelen som känner rädsla mer systematiskt skulle ha stigit under perioden 2006-2016. Fram till 2015 tycks denna snarast ha varit relativt konstant. Både bland killar och tjejer ökar dock denna från 2015 till 2016⁵. Självklart är det alltför tidigt att dra några slutsatser om att det skulle ha skett ett mer framträdande trendbrott. I den aktuella rapporten presenteras även uppgifter om hur man upplever att otryggheten påverkat beteende och livskvalitet samt uppgifter kring andelen särskilt otrygga (ett index som baseras på

⁴ T ex har jag inte tagit upp oro för att bli utsatt för brott när det gäller bostad eller egendom, vilket bedöms som mindre relevant här.

⁵ Här kanske det kan vara värt att observera den ökning man tycker sig kunna se när det gäller rädsla för att vara ute i bostadsområdet eller att vara i centrum som man funnit i Ung livsstilsundersökningarna från 2012 och 2013 i Helsingborg. Helsingborgs Dagblad: Fler unga tjejer i Helsingborg är rädda för att gå ut på kvällarna. www.hd.se/2017-01.../fler-unga-tjejer-i-helsingborg-ar-radda-for-att-ga-ut-pa-kvallar...

frågorna kring otrygghet ute sen kväll, oro att utsättas för brott samt valt annan väg/färdsätt)⁶. Några indikationer på att det skulle ha skett några mer systematiska förändringar framträder knappast, men däremot kan man i vissa fall – liksom när det gäller andelen som är oroliga – se högre värden 2016. Det man här kan notera att det är få i denna yngre grupp som angett att oron haft en hög påverkan på beteende (endast enstaka procent bland killar, kring fem procent hos tjejer), att denna påverkat livskvaliteten (kring tre procent bland killar, kring tio procent bland tjejer) eller att man känner sig särskilt utsatt (få eller enstaka procent bland killar, något under tio procent bland tjejer)⁷.

Frågan kring upplevd oro för att vara ute om kvällarna påverkas självklart av hur man uppfattar och hur det ser ut när det gäller brottslighet. I rapporten *Brottslighet och trygghet i Malmö, Stockholm och Göteborg - En kartläggning* som BRÅ publicerade 2012 kartlägger man situationen avseende brottslighet och trygghet i Stockholm, Göteborg och Malmö (Brå, 2012). Kartläggningen skulle utgöra ett bidrag till en mer faktabaserad kunskap om hur brottsligheten och tryggheten ser ut och har utvecklats över tid i storstäderna. Studien bygger till stor del på tillgänglig statistik. Brå gör följande samlade bedömning av denna kartläggning:

- Problemen med brott och otrygghet är större i de tre storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö än i övriga delar av landet.
- Relativt sin mindre storlek än de övriga två storstäderna framstår problemnivåerna som högst i Malmö. Det gäller allmänhetens utsatthet för brott och deras upplevelser av otrygghet. Därutöver förefaller graden av avancerad organiserad brottslighet vara högre, med bland annat fler storskaliga bedrägerier.
- Däremot tycks inte allmänhetens utsatthet för brott generellt sett ha utvecklats negativt i de tre storstäderna under perioden 2005 till 2010, eventuellt undantaget våldsbrott i Göteborg och Malmö under den senare delen av tidsperioden. De uppmätta trygghetsnivåerna har i alla fall ökat i Stockholm och Malmö och generellt sett även förtroendet för rättsväsendet.
- Det är i huvudsak ännu okänt hur brottsnivåerna har utvecklats under och efter 2011, alltså sedan de många uppmärksammade grova våldsdåden i Malmö.
- Utifrån de intervjuer som genomförts med ett stort antal poliser framträder bilden av tilltagande problem med organiserad brottslighet i de tre städerna, inklusive ökad vapen användning. Nya former av organiserad brottslighet uppges ibland först uppträda i Malmö, innan de dyker upp i de andra storstadsregionerna.
- De – relativt stadens storlek – höga problemnivåerna i Malmö kan sättas i samband med en uppsättning ogynnsamma grundförutsättningar, med sårbart geografiskt läge, koncentrerad stadsstruktur och större inslag av sociala och ekonomiska problem hos befolkningen än i Stockholm och Göteborg.
- Det är däremot inte klarlagt om Malmös problemnivå är hög relativt dess ogynnsamma grundförutsättningar, eller om stadens styrkor snarare inneburit att den klarat sig förhållandevis väl givet det i vissa avseenden ofördelaktiga utgångsläget.

⁶ Se Brå (2017). Nationella trygghetsundersökningen 2016. Brå, Rapport 2017:1, sid 123.

⁷ För resultaten från 2016 gäller följande:

	Andel (%)	
	Killar	Tjejer
Hög påverkan på beteende	1	6
Påverkan på livskvalitet	5	17
Särskilt otrygga	2	11

Statistiska centralbyrån har i undersökningen om Barns levnadsförhållande (Barn-ULF) också studerat trygghet, otrygghet. Antal intervjuade personer i ULF/SILC uppgår år 2014 till 5 824 individer i åldrarna 16 år och äldre, varav 805 hushåll innehåller barn i åldrarna 10–18 år som bor där minst halva tiden. Antalet barn (10–18 år) i de 805 hushållen uppgår år 2014 till 1 194 och de utgör urvalet till Barn-ULF. Bortfallet i Barn-ULF har under åren 2001–2013 varierat mellan 15 och 40 procent. År 2014 var bortfallet 43 procent (678 svarande av utvalda 1 194).

I enkäten behandlas följande frågor kring trygghet:

- Hur trygg känner du dig i klassrummet?
- Hur trygg känner du dig på rasterna i skolan?
- Hur trygg känner du dig på väg till och från skolan?
- Hur trygg känner du dig utomhus i området där du bor, på dagen?
- Hur trygg känner du dig utomhus i området där du bor, på kvällen?

med svarsalternativen: Mycket trygg, Ganska trygg, Inte så trygg.

Vid sidan av detta ingår följande tre frågor som berör bostadsområdet

- Om du tänker på området där du bor, finns det andra barn eller ungdomar du vill undvika?
- Om du tänker på området där du bor, finns det vuxna du vill undvika?
- Om du tänker på området där du bor, har det hänt att någon har hotat, slagit eller jagat dig under det senaste halvåret?

med svarsalternativen Ja/Nej. I en speciell fråga behandlas också hot på internet:

- När du varit ute på internet, har det hänt att någon skrivit något till dig eller spridit rykten om dig som du blivit ledsen, arg eller orolig över?

med svarsalternativen: Ja, flera gånger, Ja, en gång, Nej.

Undersökningen från 2014-15 innefattar åldersgruppen 12-18 år. Med tanke på den här rapportens inriktning – rädd att gå ut på kvällarna – är det endast frågan om man hur trygg man känner sig utomhus på kvällen i området där man bor som relevant.

Tabell 1. *Känner mig trygg på kvällen i området där jag bor. Resultat från Barn-LNU från 2014-15. Åldersgruppen 12-18 år. Andel (%) efter kön och ålder⁸.*

	Killar		Tjejer	
	12-15 år	16-18 år	12-15 år	16-18 år
Där jag bor på kvällen	93	94	85	78

Sammantaget gäller att en mycket stor majoritet av ungdomarna känner sig trygga på kvällen i det område de bor. Det är dock något färre bland tjejerna som inte känner sig detta och denna andel är något högre i den äldre åldersgruppen (22 procent). I data finns också uppgifter kring familjekonstellation, föräldrars utbildningsnivå, svensk/utländsk bakgrund samt kommungrupp. Materialets storlek gör dock att endast begränsade analyser av samband kan göras. Man presenterar också endast uppgifter kring samband för varje enskild variabel, vilket gör att de knappast är möjligt att närmare avgöra vilka faktorer som främst påverkar tryggheten/otryggheten. Resultaten pekar dock i viss uträkning mot att skillnaderna beroende på familjekonstellation är relativt begränsade. Det framträder inte heller någon markant skillnad beroende på om ungdomarna har svensk eller utländsk bakgrund (observera dock att den senare gruppen är liten) eller mellan de som bor i storstad/förort och övriga. De största skillnaderna finns mellan ungdomar som har föräldrar med eftergymnasial och ungdomar där

⁸http://www.sverigeisiffror.scb.se/contentassets/35c7a3179ee948e79211f11f8c894f13/le0106_do_2016_hr_1705_31.pdf

föräldrarna inte har en sådan. I de fall föräldrarna har en eftergymnasial utbildning är det fler som anger att de känner sig trygga. Skillnaden är i detta fall större bland tjejer än bland killar. Här skall vi dock vara medvetna om att det kan finnas tydliga skillnader mellan dessa grupper när det gäller vilken typ av område som de bor i.

Vid litteratursökningen framkom endast ett fåtal forskningsrapporter. Den ena är skriven av Stig Elofsson och publicerad 1998. Materialet till denna studie har hämtats från en enkätundersökning som genomförts på högstadiet och gymnasiet i Västerås år 1996 och omfattar cirka 650 elever på respektive stadium. Som underlag används elevernas svar på frågan *Är du rädd att gå ut om kvällarna?* som kunnat besvaras med ja/nej. I rapporten studeras samband med familjesituation – familjekonstellation och om man berättar för sina föräldrar för sina föräldrar vad man gör på fritiden, en indikator på relationen till föräldrarna – socioekonomisk bakgrund – socialklass och socioekonomisk ställning (samma mått som i denna rapport) – samt svensk/utländsk bakgrund. För att få en fylligare bild av ungdomarnas sociala situation och deras livsstil studeras även trivsel i skolan samt deltagande i offentligt finansierade fritidsaktiviteter. För att få en föreställning om deras utsatthet studeras social anpassning – tobaks- och alkoholbruk, deltagande i skadegörelse samt om man brukar ha vapen i skolan eller då man är ute på fredags-/lördagskvällar samt skäl till att man åker till centrum (ett av de skäl som tas upp är att se på eller delta i bråk/slagsmål). Sammanfattningsvis uppger 10 % av högstadiekillarerna och 36 % av högstadietjejerna att de är rädda när de är ute på kvällarna. På gymnasiet är motsvarande siffror 8 % respektive 29 %.

Som framgår av de ovan redovisade siffrorna är könsskillnaderna framträdande och en mycket central faktor när det gäller att söka förstå de skillnader som framträder. Även om det i övrigt framträder skillnader kopplade till ungdomarnas sociala bakgrund är dessa varken speciellt framträdande eller speciellt tydliga varför författaren drar slutsatsen att grunden för rädsla är mer individuell och kopplad till de attityder/förhållanden som personen har. I slutdiskussionen presenterar författaren en explorativ modell som innefattar föreställningar om risker, utsatthet för risker samt social anpassning. Både bland killar och tjejer finns en klar bild av att föreställningen om risker direkt inverkar på om man är rädd eller ej. Utsatthet i sig innebär att fler uppger att de är rädda men bland tjejer finns också tecken på att de som är mindre väl socialt anpassade (mer utsatta) snarare är mindre rädda. I rapporten framförs här förklaringen att dessa kanske har mer ”realistiska” föreställningar om hur stora riskerna är. Både bland killar och tjejer gäller att de som uppger att de har vapen i högre utsträckning uppger att de är rädda.

Elenor Brandt Hjertstedt (2017) utgår i sin rapport *Malmö som en trygg och säker stad* från svaren av elever som deltagit i Folkhälsoenkät Barn och Unga i Skåne genomförd 2016. I Malmö besvarades denna av sammanlagt 3133 elever i årskurs 6, vilka utgör materialet till rapporten. Författaren analyserar närmare frågorna kring trygghet i bostadsområdet (dag respektive kväll) och hur detta varierar beroende på bostadsområde. Otryggheten kopplas till utsatthet som mäts via mobbing i skolan respektive på nätet samt i vilken utsträckning man blivit utsatt för brott. Resultaten visar att en sådan utsatthet har en negativ inverkan på tryggheten. Detta samband är starkare bland tjejer än bland killar och påverkas också av var i Malmö man bor.

Lundbeck & Roth Cortes har publicerat en rapport där de undersöker om barns självskattade otrygghet har förändrats från 2000 till 2010. Underlaget har hämtats från Barn-ULF (10 – 18 år) där bortfallet år 2000 var 15 % och år 2010 28 %. I enkäten har ungdomarna fått besvara en fråga om de känner sig trygga (angivet, ej angivet) utomhus i bostadsbostadsområdet, på

väg till skola, i klassrummet samt på rasterna i skolan. Vid bedömningen av resultaten är det – som författarna påpekar – viktigt att notera att det skett vissa förändringar i frågans formulering mellan de två tillfällena. År 2000 fann endast ett alternativ *Utomhus i mitt bostadsområde*, i undersökningen från 2010 finns här två alternativ: *Utomhus i området där jag bor, på dagen* samt *Utomhus i området där jag bor, på kvällen*. I motsats har de två alternativ som år 2000 behandlar skolvägen – *På väg till skolan* samt *På väg från skolan* i 2010 års enkät ersatts med frågan *på väg till/från skolan*. För att hantera detta slås svaren samman till tre variabler, *otrygghet i bostadsområdet*, *otrygghet till/från skolan* samt *otrygghet överlag*. Slutsatsen är att otryggheten totalt ökat mellan 2000 och 2010 beroende på en kraftig ökning av otryggheten i det egna bostadsområde samtidigt som den minskat något när det gäller otryggheten på skolvägen. Som författarna påpekar kopplas den kraftiga ökningen till fallet där man gått från ett frågealternativ till två, medan minskningen är fallet där man gått från två alternativ till ett. Detta innebär att man måste vara speciellt försiktig när man tolkar resultaten.

Material och metod

Studierna som utgör underlag till rapporten har genomförts av fritidsförvaltningen i Linköping i samarbete med projektet *Ung livsstil* och bygger på enkäter som elever i mellan- och högstadiet samt gymnasiet fyllt i under lektionstid i skolan. Vid genomförandet har personal från fritidsförvaltningen (eller motsvarande) varit närvarande för att kunna besvara eventuella frågor. Undersökningarna har haft som syfte att studera elevernas levnadsförhållande – social bakgrund, skol- och fritidssituation samt hälsa och livskvalitet. När det gäller fritidssidan studeras utövande och prioriteringar av olika fritidsaktiviteter⁹ med tyngdpunkt på aktiviteter som får offentligt stöd. I samtliga enkäter ingår vid sidan av detta frågor som gäller elevernas sociodemografiska och sociala bakgrund, deras skolsituation samt i de studier som analyseras frågor kring hur trygg man känner sig i olika situationer/sammanhang.

Undersökningsgrupp

Materialet har hämtats från Linköping där undersökningar inom projektet *Ung livsstil* genomförts åren 2010 och 2013. I bägge fallen är urvalet en undersökning av samtliga elever i årskurserna 5, 7 och 9 på i grundskolan och åk 2 i gymnasiet. Svarsfrekvensen var på mellanstadiet 86 % år 2009 och endast 52 % år 2013, på högstadiet 85 % år 2009 och 76 % år 2013, på gymnasiet 70 % år 2009 och 72 % år 2013. Bortfallet består av elever som av olika skäl var frånvarande vid den lektion då undersökningen genomfördes.

Tyvärr är svarsfrekvensen mycket låg på mellanstadiet år 2013 (endast 52 %) varför resultaten från denna undersökning inte tas med.

I tabell 2 redovisas antalet elever som besvarat enkäterna i de olika undersökningarna och som utgör materialet för rapporten, sammanlagt ingår 6 800 elever.

Tabell 2. *Undersökningsgrupp efter undersökningsår och kön. Antal svarande.*

Undersökningsår	Mellanstadiet		Högstadiet		Gymnasiet	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
2010	566	559	758	694	371	313
2013	#	#	592	549	692	727
Totalt	566	559	1330	1243	1063	1040

För låg svarsfrekvens.

I tabell 3 ges en bild av kommunens karaktär genom att presentera uppgifter om andelen bland de svarande som

- Bor med båda föräldrar
- Kommer från familjer med stora (stora eller ganska) resurser respektive som kommer från familjer med små (ganska små eller små) resurser
- Tillhör första respektive andra generationens invandrare samt summan av dessa.

⁹ Med fritid menas här allt som ligger utanför skolan. I första hand studeras ungdomarnas situation och preferenser på fritidsområdet (även kultur såsom bibliotek och läsvanor) men i studierna studeras även andra faktorer som beskriver barns/ungdomars livsvillkor, t ex hälsa, matvanor, fysiska aktivitet, kroppsuppfattning, livskvalitet.

Tabell 3. Undersökningsgruppens sammansättning med avseende på familjesituation, familjens socioekonomiska bakgrund samt svensk/utländsk bakgrund. Andel (%).

Undersökningsår	Bor med båda föräldrar	Familjens resurser		Grad av invandraraknytning		
		Hög, ganska hög	Låg, ganska låg	Andra gen. Invandrare	Första gen. invandrare	Klar utländsk bakgrund
<i>Mellanstadiet</i>						
Linköping 2010	78	28	17	8.1	4.9	13.0
<i>Högstadiet</i>						
Linköping 2010	72	32	19	7.6	8.0	15.6
Linköping 2013	73	40	18	8,9	10.7	19.6
Totalt	72	36	19	8.2	9.2	17.4
<i>Gymnasiet</i>						
Linköping 2010	65	32	17	3.7	5.9	9.6
Linköping 2013	65	37	16	6.0	6.1	12.1
Totalt	65	36	16	5.2	6.0	11.2

Andelen som bor med bägge föräldrar minskar med elevernas ålder – från mer än tre fjärdedelar på mellanstadiet till endast två tredjedelar på gymnasiet. Oberoende av ålder kommer ungefär en tredjedel från familjer med hög eller ganska hög socioekonomisk ställning och knappt hälften så många från familjer med låg eller ganska låg socioekonomisk ställning. Andelen ungdomar med tydlig utländsk bakgrund är genomgående högre år 2013 än 2010 och är högst på högstadiet och lägst på gymnasiet. Dessa fördelas nästan jämnt mellan första och andra generationens invandrare

Mått

Trygghet

I enkäterna ingår frågan *Känner du trygghet på följande ställen?* med svarsalternativen Ja, alltid, Ofta, Ibland, Aldrig. I denna fråga tar man upp följande alternativ

- Utomhus i mitt bostadsområde på dagen
- Utomhus i mitt bostadsområde på kvällen
- På väg till och från skolan
- I klassrummet
- På rasterna i skolan
- På fritidsgård, öppen verksamhet (finns ej med i gymnasiet)
- I min förening
- På disco eller annat nöjesställe (ej med i mellanstadiet)
- Ute på stan
- Hemma
- I någon annans bostad (endast högstadiet)
- På buss, tåg eller liknande

Hotad, mobbad

I enkäterna har eleverna fått besvara frågorna *Har du blivit slagen eller utsatt för annat våld under senaste halvåret (att bråka lite på låtsas med kompisar eller syskon räknas inte)* samt *Har du blivit mobbad eller hotad under senaste halvåret?* som kan besvaras med Nej eller Ja. Som följdfråga finns *Om Ja, var (Markera ett eller flera alternativ)*. De alternativ som räknas upp är samma som ingår i frågan kring trygghet.

Familjesituation

Uppgifter om elevernas familjesituation har hämtats från frågan *Vilka vuxna bor du med hemma?* med svarsalternativen: mamma och pappa, ibland mamma och ibland pappa, bara mamma, bara pappa, mamma och en vuxen till, pappa och en vuxen till, någon annan vuxen samt på gymnasiet bor ensam. Vid sidan av detta studeras även barnens/ungdomarnas relation till föräldrarna via frågan *Om du är bekymrad eller oroar dig för någonting, vem eller vilka brukar du då prata med? (Markera ett eller flera alternativ)*. Frågans utformning betonar att det i hög utsträckning handlar om socialt stöd. I frågan ingår sammanlagt 17 alternativ – släkt, vänner, skol- och fritidspersonal men även BRIS, ungdomsmottagning och internet. I denna rapport används alternativen mamma, pappa samt kompis¹⁰. Uppgifter kring socialt stöd från lärare, skolpersonal har inte kunnat användas då alternativen haft olika utformning de två undersökningsåren.

Socioekonomisk bakgrund

Med social bakgrund avses här familjens socioekonomiska situation samt sociodemografiska faktorer. Socioekonomisk bakgrund mäts genom boendeform samt tillgång till bil, båt och sommarstuga – ett mått som teoretiskt kan kopplas till Webers definition av klass, vilket i sin tur kopplas till begreppet livschanser (Weber, 1983). Detta mått har sedan använts i flera andra studier (Blomdahl, 1990; Elofsson, 1998; Larsson, 2008; Blomdahl & Elofsson, 2006). Måttet kan också ses som en parallell till *Family affluence scale*¹¹, som använts i internationella studier för att mäta socioekonomisk bakgrund och visat sig vara valitt (Currie m fl, 2008). En fördel med att använda detta mått i jämförelse med t ex mått som utgår från föräldrars utbildning och sysselsättning är att det interna bortfallet blir mycket begränsat. I de fall man jämfört samband med de olika måtten blir resultaten något olika starka men går dock oftast i samma riktning.

Svensk respektive utländsk anknytning

Som grund för beskrivningen av svensk/utländsk bakgrund används uppgifter huruvida ungdomarna själva och deras föräldrar är födda i Sverige eller ej.¹² Frågorna har följande formulering:

Är du (din pappa, mamma) född i Sverige? (Nej/Ja)

Med utgångspunkt från svaren på dessa tre frågor grupperas ungdomarna i fyra grupper från ungdomar utan invandraranknytning till ungdomar med stark invandraranknytning på följande sätt: Ungdomar med svenskt ursprung (barnet och båda föräldrar födda i Sverige), svag invandraranknytning (t ex adoptivbarn eller de som har en förälder född utomlands), andra generations invandrare (bägge föräldrar födda utomlands, själv född i Sverige) samt första generations invandrare (själv och bägge föräldrar födda i Sverige).

Trivsel i skola och på fritiden

I enkäten ingår två frågor där eleverna fått ange hur de trivs i skolan respektive med sin fritidssituation. Frågan kring skoltrivsel lyder *Vad tycker du om att gå i skolan?* med svarsalternativen Mycket bra, Bra, Varken bra eller dåligt, Dåligt, Mycket dåligt. För hur nöjd man är med sin fritidsituation har frågan utformningen *Hur tycker du att du har det på fritiden?* med svarsalternativen Bra, Ganska bra, Varken bra eller dåligt, Ganska dåligt, Dåligt.

¹⁰ Se Elofsson (2017). *Barns och ungdomars sociala nätverk. Koppling till hälsa och livskvalitet - en studie av mellan- och högstadie- samt gymnasieelever i Linköping*.

¹¹ Skalan utgår från fyra frågor: om familjen har bil, om man haft semester de senaste 12 månaderna, hur många datorer man har i familjen samt om den svarande har eget sovrum eller ej.

¹² En utförligare beskrivning finns i Blomdahl/Elofsson, 2006, s 33-34.

Framtidssyn

Frågan *Hur ser du allmänt på framtiden för din egen del?* (Markera din syn på framtiden med hjälp av skalan nedan, 1 motsvarar "är mycket pessimistisk" och 6 motsvarar "är mycket optimistisk") ger en bild av barnens/ungdomarnas föreställningar om sin framtid.

Hälsa och livskvalitet

I undersökningen har ungdomarna fått bedöma sin hälsa i en fråga med fem svarsalternativ: Bra, Ganska bra, Varken bra eller dålig, Ganska dålig, Dålig. I den fördjupade analysen studeras andelen som inte skattar sin hälsa som bra eller ganska bra med utgångspunkten från att det är rimligt att barn/ungdomar i det studerade åldersintervallet bör skatta sin hälsa som god.

Självskattad hälsa är ett mått som bland vuxna visat sig ge en tydlig bild av hälsan – ett flertal studier har visat att individens egen bedömning av sin hälsa är starkt kopplad till framtida sjuklighet och dödlighet¹³. Kunskaperna kring hur det ser ut bland barn/ungdomar är mer begränsade men det finns vissa indikationer på ett likartat samband¹⁴. Man kan också notera att detta mått har använts i SCB:s levnadsnivåstudier för barn¹⁵ och i Folkhälsoinstitutets kontinuerliga undersökningar kring skolbarns levnadsvillkor¹⁶. Det finns alltså en mycket utbredd föreställning om att självskattad hälsa kan ge en viktig bild av hälsosituationen även bland barn och ungdomar.

Ett annat mått som används i många undersökningar - även i de tidigare nämnda – handlar om förekomst av olika (speciellt psykiska) besvär. Detta mått har också fått en central plats i den omfattande debatten kring förekomst av stress och andra psykiska besvär bland dagens ungdom. I enkäterna har eleverna fått besvara frågan *Har du under de senaste 12 månaderna haft följande besvär?* Som indikationer på psykiska besvär ingår Ont i huvudet, Ont i magen (inte mensvärk), Känt dig stressad, Känt dig deppig, Svårt att somna eller sova, Känt ångest/oro samt Varit jättetrött. I våra analyser används ett medelvärde för psykiska besvär med följande kodning: 1=sällan eller aldrig, 2=ungefär en gång i månaden, 3=ungefär en gång i veckan, 4=i stort sett varje dag. Detta innebär alltså att ett högre medelvärde motsvarar högre förekomst av psykiska besvär.

Vid sidan av detta studeras ungdomarnas upplevelse av sin livskvalitet på en skala från 1 till 10 (1=mycket dålig, 10=mycket bra). Även i detta fall används som mått medelvärdet.

Vid analyserna är det viktigt att ha i åtanke att de olika måtten som presenterats ovan rimligen mäter olika aspekter av barns/ungdomars hälsa och välmående. Möjligen kan man här tänka sig att skattningen av hälsa i högre utsträckning utgår från ett mer långsiktigt perspektiv.

¹³ Se **Idler EL, Benyamini Y.** Self-rated health and mortality: a review of twenty-seven community studies. *Journal of Health and Social Behavior*.

¹⁴ **Fosse NE, Haas SA.** Validity and stability of self-reported health among adolescents in a longitudinal, nationally representative survey. *Pediatrics*.

¹⁵ **Statistiska Centralbyrån.** Barns villkor. Tabeller baserade på undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF). http://www.scb.se/sv_/Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Levnadsforhallande/Undersokningar-av-barns-levnadsforhallande/produktrelaterad-standard/Barns-villkor/ alternativt **Statistiska Centralbyrån.** Barns hälsa. *Levnadsförhållanden Rapport 115*. <http://www.scb.se>.

¹⁶ Se t.ex. **Marklund U.** Skolbarns hälsovanor under ett decennium. *Health Behavior in School-Aged Children. A WHO Collaborative Study.* samt **Statens Folkhälsoinstitut.** Svenska skolbarns hälsovanor 2009/10 grundrapport. Östersund: Statens folkhälsoinstitut. <http://www.fhi.se>.

Statistisk metod

Vid bearbetningen av data har resultaten från de båda undersökningsåren slagits samman. I ett första steg presenteras data kring hur många som uppger att de alltid respektive sällan (ibland eller aldrig) anger att de känner sig trygga i de olika situationerna. Presentationen redovisas uppdelat efter kön och skolstadium. Skillnader mellan kön testas med χ^2 -test. Skillnader när det gäller hur många som upplevt att de blivit utsatta för våld respektive mobbade testas med Fisher's exakta test.

För att få en fördjupad bild av hur olika bakgrundsfaktorer påverkar upplevd trygghet sammanfattas resultaten för olika situationer (sfärer) i fem grupper

- Närområdet innefattande hemmet, boendeområdet dag, boendeområdet kväll, vägen till och från skolan
- Skolan innefattande klassrummet och rasterna
- Fritiden innefattande förening och fritidsgård
- Ute på stan innefattande på stan och buss/tåg
- Disco studeras separat

Värdena för dessa grupper beräknas som medelvärdet för de ingående områdena utifrån kodningen: Ja, alltid=1, Ofta=2, Ibland=3, Aldrig=4. Detta innebär att lägre värden på medelvärdena genomgående innebär högre trygghet medan högre värden står för lägre trygghet.

Vid sidan av detta har också måttet *total trygghet* bildats, vilket anger antalet sammanhang (av de totalt 11) där eleverna anger att de alltid känner sig trygga. Detta värde kan alltså variera från noll (0) till 11.

Inverkan av hur social bakgrund påverkar barnens/ungdomarnas upplevda trygghet analyseras med multipel variansanalys där kön, skolstadium, familjesituation (konstellation samt förtroende för föräldrar), socioekonomisk respektive svensk/utländsk bakgrund ingår som beroende variabler. I modellen ingår även alla tvåvägs interaktioner med kön för att studera om kön kan påverka på olika sätt i olika sociala undergrupper.

Analys av hur upplevd trygghet inverkar på barns/ungdomars levnadsförhållanden – hur man trivs i skolan hur man trivs med sin fritidssituation, framtidssyn, hälsa, förekomst av (psykiska) besvär, upplevd livskvalitet – görs också med multipel variansanalys. I dessa analyser ingår – vid sidan av måtten på social bakgrund – de sammanfattande måtten på upplevd trygghet i närområdet, skolan, fritiden samt ute på stan som beroende variabler. Liksom vid analyserna av hur social bakgrund inverkar på upplevd trygghet ingår i modellen även alla tvåvägs interaktioner med kön.

Bearbetningen av data har gjorts i SPSS, version 21.

Hur trygga är barnen/ungdomarna?

Låt oss börja med att se till de samlade resultaten uppdelade efter kön och stadium men utan uppdelning efter underökningsår. I tabell 4 redovisas dels andelen som uppger att de alltid känner sig trygga, dels andelen som mer sällan (ibland eller aldrig) känner sig trygga. I bilagan (Tabell b.1-5) presenteras detaljerade uppgifter uppdelat efter undersökningsår.

Tabell 4. Trygghet i olika sammanhang efter kön och stadium. Andel (%).

	Trygg	Mellanstadiet			Högstadiet			Gymnasiet		
		K	Tj	Sign. Nivå	K	Tj	Sign. nivå	K	Tj	Sign. nivå
Hemma	Alltid	95	93	+	97	93	**	96	92	**
	Sällan	1	2		1	2		1	1	
Boendeområde, dag	Alltid	81	80	*	91	88	**	95	91	*
	Sällan	4	5		3	1		1	1	
Boendeområde, kväll	Alltid	49	30	***	72	47	***	82	46	***
	Sällan	15	25		6	13		3	14	
Till, från skola	Alltid	85	78	***	90	81	***	91	84	**
	Sällan	3	4		2	3		1	2	
I klassen	Alltid	84	82	*	88	81	***	91	85	**
	Sällan	3	3		2	3		2	2	
På rasterna	Alltid	82	77	*	82	78	+	89	83	***
	Sällan	2	4		3	3		2	3	
I förening	Alltid	87	86		89	83	*	91	83	***
	Sällan	4	5		3	3		5	3	
Fritidsgård, öppen v.	Alltid	69	61	*	82	70	***			
	Sällan	11	16		5	7				
I stan	Alltid	45	39	**	65	48	***	63	43	***
	Sällan	44	11		5	7		5	8	
På buss/tåg	Alltid	49	34	***	65	44	***	74	45	***
	Sällan	9	13		5	8		4	6	
På disco	Alltid				59	42	***	61	37	***
	Sällan				7	11		7	11	
Utsatt för våld	Alltid	12	4	***	17	10	***	13	5	***
	Sällan	10	10	+	7	8	+	6	6	Ns

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Resultaten pekar knappast mot att barn/ungdomar rent generellt skulle vara otrygga. I en rad sammanhang uppger kring 90 % eller fler att de alltid känner sig trygga och endast enstaka procent att de endast ibland eller aldrig känner sig trygga. Detta gäller hemma, boendeområde på dagtid, på väg till och från skolan, i klassen (i de tre senare fallen dock med viss reservation för mellanstadiet) och i förening. Bilden blir dock annorlunda när det gäller ute på stan, buss/tåg och disco. Här är det betydligt färre som alltid känner sig trygga – i vissa fall endast hälften eller ännu färre. Samtidigt skall man notera att det främst handlar om otrygghet vid enstaka tillfällen. Andelen som ibland eller oftare känner otrygghet i dessa fall ligger alla nästan genomgående under 10 procent.

Det mest slående i resultaten – inte speciellt förvånande – är de framträdande könskillnaderna. I en lång rad fall är det färre – ibland avsevärt färre – bland tjejerna som uppger att de alltid känner sig trygga. Dock innebär detta inte alltid att det är markant fler bland dem som uppger att de oftare känner sig otrygga. När det gäller detta finns i första hand skillnader – dock knappast dramatiska - för fritidsgård, i stan, på buss/tåg och på disco. När det gäller utsatthet för våld är bilden den motsatta, detta är något som killar är mer utsatta för.

En annan faktor som påverkar tryggheten är åldern. Vi finner fler fall där färre upplever sig helt trygga på mellanstadiet, den största skillnaden framträder när det gäller trygghet i bostadsområdet under kvällarna. Andelen som uppger att de alltid känner sig trygga är mycket lägre i mellanstadiet, men det är också färre i högstadiet som känner sig trygga än i gymnasiet. Men mellanstadieeleverna är också mindre trygga i flera andra avseenden – i boendeområdet dagtid, på skolvägen, i skolan, när de är ute på stan eller åker buss/tåg. Det finns alltså flera indikationer på att mellanstadieeleverna känner sig mindre trygga.

Det finns stora likheter både mellan kön och skolstadier om man ser till i vilka fall högst respekt lägst andel alltid känner sig trygga. Ser man till grupperna i sin helhet är hemmet, boendeområdet på dagen, skolvägen och klassen de tryggaste platserna. På mellanstadier kommer dock inte skolvägen med, i stället tillhör förening en av de trygga platserna. Till mer otrygga platser hör disco, ute på stan samt buss/tåg. På mellanstadiet kommer dock boendeområdet på kvällen före dessa, det är den plats där lägst andel av mellanstadieeleverna känner sig trygga. Även på de båda övriga stadierna kommer detta ganska högt dock efter på disco, på stan och på buss/tåg.

Trygghetens sfärer

En detaljerad analys av alla de tio (eller fler) perspektiven skulle bli alltför detaljerad och svåröverblickbar varför jag valt att dela upp dessa i fyra grupper. Den första handlar om själva närmiljön – hemmet, boendeområdet (dag respektive kväll) samt skolvägen. Den andra handlar om skolan, dvs. klassrummet och rasterna. I en tredje grupp tas fritiden (förening och fritidsgård) upp medan den fjärde innefattar ute på stan och buss/tåg. Mått för trygghet i dessa fyra grupper har bildats genom att beräkna medelvärden för de fall som ingår i respektive grupp. Dessa beräkningar utgår från följande kodning av svaren: med svarsalternativen Ja, alltid=1, Ofta=2, Ibland=3, Aldrig=4. Detta innebär att lägre värden på medelvärdena genomgående innebär högre trygghet medan högre värden står för lägre trygghet. I tabell 5 studeras kopplingen mellan trygghet i dessa sfärer genom korrelationskoefficienter. I denna tas också det enskilda alternativet med kopplingen till hur trygga högstadie- och gymnasieelever känner sig på disco med. I den övre, högra triangeln presenteras sambanden bland killar, i den nedre, vänstra sambanden bland tjejerna.

Tabell 5. Samband mellan trygghet i olika sfärer. Pearson's korrelationskoefficient efter kön och stadium (#).

Tj/K	Närområdet	Skolan	Fritiden	Ute på stan	Disco
<i>Mellanstadiet</i>					
Närområdet	---	0.54	0.49	0.47	
Skolan	0.50	---	0.44	0.41	
Fritiden	0.44	0.50	---	0.36	
Ute på stan	0.45	0.38	0.36	---	
<i>Högstadiet</i>					
Närområdet	---	0.63	0.46	0.53	0.47
Skolan	0.50	---	0.48	0.46	0.48
Fritiden	0.44	0.50	---	0.42	0.50
Ute på stan	0.45	0.38	0.36	---	0.61
Disco	0.41	0.33	0.45	0.57	---
<i>Gymnasiet</i>					
Närområdet	---	0.63	0.46	0.53	0.41
Skolan	0.54	---	0.48	0.46	0.35
Fritiden	0.49	0.44	---	0.42	0.31
Ute på stan	0.47	0.41	0.36	---	0.64
Disco	0.31	0.23	0.22	0.52	--

Fall där det är större skillnad mellan könen har markerats med gult för det fall där korrelationen är högre.

Rent generellt kan konstateras att det genomgående finns tydliga kopplingar mellan hur man upplever tryggheten inom de olika sfärerna. Högre trygghet inom en viss sfär kopplas till högre trygghet i andra sfärer. På de båda högre stadierna tycks det också vara så att vi finner de starkaste kopplingarna mellan skola respektive att vara ute på stan och närområdet, dvs. en indikation på att tryggheten hemma i närområdet har stor betydelse för hur trygg man känner sig både i skolan och då man rör sig ute på stan. På mellanstadiet finns den starkaste kopplingen mellan trygghet i närområdet och i skolan. Jämför man killar och tjejer framträder vissa skillnader som tyder på att denna koppling till tryggheten i närområdet är något starkare bland killar än bland tjejer. En sådan skillnad framträder också om vi ser till trygghet när man är på disco, som ju endast finns med på de bägge högre stadierna. Upplevelse av trygghet i andra sfärer tycks även här ha en större inverkan bland killar.

De starka korrelationerna mellan upplevd trygghet inom olika sfärer gör det intressant att se närmare på ett slags mått på samlad trygghet. Här har jag valt att studera inom hur många områden barnen/ungdomarna uppger att de alltid känner sig trygga. Detta mått är självklart starkt kopplat till genomsnittlig trygghet (för alla områden) men ger samtidigt ytterligare perspektiv. Barn/ungdomar som upplever att de alltid är trygga inom alla områden torde rimligen känna en större rörelsefrihet än de som upplever begränsningar inom något område. För att få en bild av vad som främst påverkar/begränsar denna totala trygghet har jag gjort regressionsanalyser med detta mått som utfallvariabel. Som förklaringsvariabler ingår måtten på tryggheten i de fyra sfärerna. I tabell 6 redovisas standardiserade regressionskoefficienter från dessa analyser uppdelat efter kön och stadium. De standardiserade koefficienterna innebär att det blir möjligt att jämföra inverkan från upplevd trygghet i de olika sfärerna.

Tabell 6. Regressionsanalys med total trygghet som utfallsvariabel. Standardiserade regressionskoefficienter samt förklaringsgrad efter kön och stadium (#).

Stadium	Kön	När- området	Skolan	Fritiden	Stan	R ² - stand.	Sign. nivå
Mellanstadiet	K	0.39	0.24	0.12	0.37	78.8	***
	Tj	0.40	0.28	0.12	0.37	80.0	***
Högstadiet	K	0.18	0.28	0.13	0.45	77.3	***
	Tj	0.28	0.26	0.18	0.45	79.6	***
Gymnasiet	K	0.12	0.26	0.08	0.57	75.5	***
	Tj	0.37	0.29	0.22	0.49	84.3	***

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001. # Fall där det är större skillnad mellan könen har markerats med gult då regressionskoefficienten är högre.

I mellanstadiet är det trygghet i närområdet och trygghet ute på stan (inklusive buss/tåg) som starkast påverka den totala tryggheten. På de båda högre stadierna intar trygghet ute på stan en klart dominerande roll i detta avseende. Genomgående gäller att trygghet inom fritiden har minst inverkan (även om sambanden fortfarande är signifikanta). Det finns vissa skillnader mellan könen. På de båda högre stadierna har trygghet inom närområdet liksom trygghet på fritiden större påverkan på total upplevd trygghet bland tjejer än bland killar. Samtidigt kan vi i gymnasiet se att trygghet ute på stan får större inverkan bland killar än bland tjejer.

Den sociala bakgrundens inverkan på upplevd trygghet

För att få en bild av hur barnens/ungdomarnas sociala bakgrund inverkar på upplevd trygghet har materialet analyserats med multipel variansanalys. Som utfallsvariabler används de fyra sammanfattande måtten på trygghet – i närområdet, i skolan, på fritiden, på stan samt trygghet totalt. Som förklaringsvariabler ingår i modellen kön, ålder (skolstadium), undersökningsår, familjekonstellation, förtroende för mamma, pappa respektive kompis samt socioekonomisk respektive svensk/utländsk bakgrund. Vid sidan av dessa ingår i modellen även alla tvåvägs interaktioner med kön. Detta tillägg gör att vi kan studera om könsskillnaderna varierar beroende på social bakgrund.

I tabell 7 redovisas resultat från dessa analyser – förekomst av signifikanta samband samt förklaringsgrad (R^2). Vid tolkningen av resultaten har också skattade värden utifrån modellen använts. Dessa redovisas dock ej för att inte överbelasta redovisningen.

Tabell 7. Trygghet i olika sfärer samt trygghet totalt. Resultat från multipel variantanalys – förekomst av signifikanta samband samt förklaringsgrad (adjusted R^2).

Bakgrunds Variabel	Trygghet Närområdet	Trygghet skola	Trygghet fritid	Trygghet Stan	Trygghet Total
Kön	***	**	*	*	***
År	*	+			
Stadium	***	***	*	***	***
Familjekonstellation.	*	+			
Förtroende mamma					
Förtroende pappa	***	***	**		***
Förtroende kompis	*	***	*		
Socioek bakgrund	***	***	***	+	***
Svensk/utländsk bakgr.	***	**	*	**	**
<i>Interaktion med kön</i>					
År		*		*	
Stadium					**
Familjekonstellation.					
Förtroende mamma					
Förtroende pappa					
Förtroende kompis	*	**		*	**
Socioek bakgrund	*	*		*	
Svensk/utländsk bakgr.					
R^2	9.4	3.1	3.0	6.2	11.3

+ $p < 0.10$; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$.

Det första att notera är att det genomgående framträder signifikanta generella, allmänna könsskillnader. Detta kan synas som självklart med tanke på de skillnader vi fann vid den enkla analysen av andelen som alltid eller mer sällan kände sig trygga i olika situationen. Den här analysen, där vi kontrollerat för inverkan av andra bakgrundsvariabler säger dock något mera. Könsskillnader när det gäller trygghet gäller oberoende av social bakgrund – i denna mening är det relevant att framhäva tryggheten som en generell ”kvinnofråga”. I varje fall i de här studerade åldrarna är tjejer mindre trygga än killar. Men inom denna ram finns vissa variationer där förtroende för kompis och socioekonomisk bakgrund spelar in. Att inte ha någon kompis som man kan prata med får större negativ inverkan bland tjejer, vilket innebär att könsskillnaderna blir speciellt stora bland dem som inte angett att de har någon kompis

som de kan prata med även om det även bland de som har minst en sådan kompis fortfarande gäller att tjejer är mindre trygga. Denna skillnad gäller i alla fall utom trygghet på fritiden. För socioekonomisk bakgrund är könsskillnaderna mindre bland barn/ungdomar som har lägst socioekonomisk bakgrund, även om det även här gäller att tjejer är mindre trygga. Skälet till detta är i stor utsträckning att killar i denna grupp är mindre trygga än killar i andra socioekonomiska grupper. Allmänt gäller att de som har lägre socioekonomisk ställning är mindre trygga men här tycks detta få större inverkan bland killar. Dessa skillnader tycks dock ej gälla trygghet på fritiden.

Ålder har en klar tydlig inverkan. Både när det gäller skola och ute på stan/bussar är andelen trygga klar lägre i mellanstadiet än i de båda högre stadierna. När det gäller skola och fritid ökar tryggheten mer genomgående med ökad ålder. Detta stöder de åldersskillnader som vi redan noterat.

För familjesituationen framträder främst samband med förtroende för pappan. Ungdomar som kan prata med pappan när de är oroliga eller bekymrade är mer trygga när det gäller närområdet, skola och fritiden samt har allmänt en bredare, högre trygghet. Men även att ha en kompis att prata med är viktigt, de som har detta är tryggare i de tre första av dessa fall. Däremot tycks kompis inte inverka på den totala tryggheten.

Även utländsk bakgrund har en klar egen påverkan. Första generationens invandrabarn/-ungdomar har lägre trygghet i närområdet, skolan och i fritidsaktiviteterna. När vi kommer till trygghet i stan och på bussar och tåg är bilden annorlunda. Den grupp som här skiljer ut sig är andra generationens invandrare och i detta fall genom att vara tryggare. Samma mönster gäller för disco och den samlade tryggheten. Sammantaget – när hänsyn tagits till olikheter i socioekonomisk bakgrund är alltså andra generationens invandrare den grupp som är tryggast.

Hur inverkar att varit utsatt för våld och mobbing?

I enkäten ingår även två frågor som tar upp motpolen till trygghet, nämligen utsatt för våld och att ha blivit mobbad. De inledande resultaten visade att dessa följde ett annorlunda könsmönster – oberoende av ålder är det vanligare att killar utsatts för våld. Mobbing är mindre vanligt, bland killar är det knappt hälften så många som uppger att de mobbats än andelen som anger att det utsatts för våld. Bland tjejer är skillnaden däremot ganska liten. När det gäller förekomst av mobbing blir könsskillnaden relativt begränsad. En första fråga är givetvis vad det finns för koppling mellan utsatthet för våld respektive mobbing och upplevd trygghet. I tabell 8 nedan jämförs tryggheten mellan de som utsatts för våld eller ej, liksom mellan de som uppger att de mobbats eller ej.

Tabell 8. Trygghet i relation till utsatt för våld efter kön och stadium. Medelvärden

Stadium, kön	Våld	När-området	Skolan	Fritiden	Stan	Disco	Totalt
<i>Mellanstadiet</i> Killar	Nej	1.27	1.18	1.23	1.58		7.11
	Ja	1.35	1.38	1.43	1.64		6.24
	Sign. nivå	**	***	**			***
Tjejer	Nej	1.39	1.25	1.30	1.79		6.20
	Ja	1.56	1.54	1.42	1.81		5.50
	Sign. nivå	**	***				*
<i>Högstadiet</i> Killar	Nej	1.15	1.15	1.18	1.40	1.50	8.56
	Ja	1.28	1.34	1.36	1.47	1.55	7.93
	Sign. nivå	***	***	***	+		**
Tjejer	Nej	1.26	1.21	1.28	1.62	1.72	7.33
	Ja	1.44	1.50	1.48	1.66	1.70	6.54
	Sign. nivå	***	***	**			
<i>Gymnasiet</i> Killar	Nej	1.10	1.10	1.13	1.35	1.46	7.67
	Ja	1.22	1.27	1.40	1.52	1.64	7.35
	Sign. nivå	*	**	+	**	*	
Tjejer	Nej	1.26	1.18	1.21	1.64	1.73	6.27
	Ja	1.44	1.47	1.25	1.71	1.87	5.34
	Sign. nivå	**	**				*

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Resultaten är mycket entydiga. Barn/ungdomar som angett att de har blivit utsatta för våld redovisar lägre trygghet. Detta gäller för både killar och tjejer oberoende av ålder. Framst framträder skillnad när det gäller trygghet i närområdet och i skolan samt när det gäller trygghet totalt. Även om skillnaderna inte framträder lika tydligt i övriga fall tyder resultaten även i dessa fall på att de som blivit utsatta för våld känner lägre trygghet. Frågan är hur det ser ut om vi jämför de som angett att de blivit mobbade med de som ej blivit det.

Tabell 9. Trygghet i relation till utsatt för mobbing efter kön och stadium. Medelvärden

Stadium, kön	Mobbad	När- området	Skolan	Fritiden	Stan	Disco	Totalt
<i>Mellanstadiet</i> Killar	Nej	1.27	1.19	1.25	1.56		7.08
	Ja	1.46	1.43	1.39	1.85		5.86
	Sign. nivå	***	***	*	***		***
Tjejer	Nej	1.38	1.21	1.30	1.76		6.33
	Ja	1.62	1.71	1.40	2.07		4.60
	Sign. nivå	***	***		***		***
<i>Högstadiet</i> Killar	Nej	1.15	1.15	1.18	1.39	1.48	8.60
	Ja	1.46	1.72	1.66	1.78	1.96	6.22
	Sign. nivå	***	***	***	***	***	***
Tjejer	Nej	1.26	1.20	1.27	1.61	1.70	7.39
	Ja	1.53	1.71	1.68	1.74	1.89	5.44
	Sign. nivå	***	***	***	*	*	***
<i>Gymnasiet</i> Killar	Nej	1.10	1.10	1.16	1.35	1.47	7.70
	Ja	1.30	1.40	2.00	1.63	1.61	6.56
	Sign. nivå	*	***		**		**
Tjejer	Nej	1.25	1.15	1.19	1.63	1.72	6.32
	Ja	1.47	1.83	1.45	1.80	1.95	4.55
	Sign. nivå	***	***		*	*	***

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Resultaten är likartade, barn/ungdomar som uppger att de har blivit mobbade har lägre trygghet. Speciellt tydligt framträder detta när det gäller trygghet i närområdet, skolan, ute på stan och total trygghet

Frågan är hur barnens/ungdomarnas sociala bakgrund påverkar risken för att bli utsatt för våld eller att bli mobbad. I tabellen nedan redovisas resultat från multipla diskriminantanalyser. Analysmodellen har samma utformning som den som användes vid analysen av trygghet.

Tabell 10. Utsatt för våld respektive mobbad. Resultat från multipel diskriminantanalys – förekomst av signifikanta samband samt förklaringsgrad (adjusted R²).

Bakgrunds Variabel	Utsatt för våld	Mobbats
Kön		
År	**	***
Stadium	***	***
Familjekonstellation.	**	**
Förtroende mamma	***	***
Förtroende pappa	***	**
Förtroende kompis		
Socioekonomisk bakgrund		*
Svensk/utländsk bakgrund		
<i>Interaktion med kön</i>		
År	**	+
Stadium		
Familjekonstellation.		
Förtroende mamma		
Förtroende pappa		
Förtroende kompis		+
Socioekonomisk bakgrund		
Svensk/utländsk bakgrund		
R ²	4.5	2.2

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Det första vi kan konstatera är att det inte i någotdera fallet framträder någon generell könsskillnad. När man tagit hänsyn till inverkan från andra bakgrundsfaktorer får kön inget eget förklaringsvärde. Här finns en klar skillnad om vi jämför med trygghet. Däremot har ålder en mycket tydlig inverkan. Utsatthet för våld är mindre vanligt på gymnasiet än på de tidigare två stadierna. När det gäller mobbing tycks förekomsten av denna mer kontinuerligt minska med ökad ålder. Kopplingen till undersökningsår pekar mot att utsattheten för våld skulle ha minskat något medan förekomsten av mobbing skulle ökat något.

Ser vi till övriga bakgrundsvariablers inverkan framträder familjen som en viktig förklaringsvariabel. Familjekonstellation, förtroende för mamma och förtroende för pappa har var för sig en direkt påverkan. En analys av skattningar (resultaten redovisas ej) visar på förhöjd risk för barn/ungdomar som bor med en ensamstående mamma eller pappa eller bor ensamma. Att kunna prata i förtroende med mamma och med pappa minskar klart risken för att bli utsatt. Dessa två har en positiv inverkan var för sig vilket självklart leder till att risken blir markant mindre bland dem som kan prata i förtroende för bägge föräldrarna.

Jag har en känsla av att många har föreställningen att barn/ungdomar med lägre socioekonomisk bakgrund liksom de som har utländsk bakgrund har större risk för att bli utsatta för våld och mobbing. Resultaten ger svagt stöd för en sådan mer allmän hypotes. Lägre socioekonomisk bakgrund tycks dock öka risken för att bli utsatt för att bli mobbad. När hänsyn tagits till inverkan från övriga bakgrundsfaktorer framträder inga skillnader mellan de som har utländsk bakgrund och de som har svensk.

Trygghet och trivsel i skola, på fritid

Hittills har jag studerat hur olika bakgrundsfaktorer kan påverka hur trygga barnen/ ungdomarna är. Nu skall vi studera på vilket sätt tryggheten påverkar levnadsvillkoren. Jag börjar med att se på trivsel i skola och hur man trivs med sin fritidsituation. Kausaliteten är i detta fall långt ifrån given. Likaväl som man kan tänka sig trygghet som en viktig komponent för att man skall trivas i skolan och på fritiden kan man också tänka sig en motsatt påverkan, dvs. trivsel som en grund för att man skall känna trygghet. Vid analyserna nedan har jag dock utgått från det första antagandet, dvs. att trygghet kan vara en grund för att man skall trivas i skola och på fritiden. Eller skall man kanske se det ur motsatt perspektiv – otrygghet i olika sammanhang gör det svårt att trivas i skolan och på fritiden. Resultater från multipla variansanalyser med trivsel i skola och på fritid som utfallsvariabler presenteras i tabellen nedan. Förklaringsmodellen har samma utformning som den som tidigare användes vid analysen av hur social bakgrund påverkar tryggheten. I modellen har de fyra måtten som tar upp trygghet i olika sammanhang förts in som förklaringsvariabler.

Tabell 11. Trivsel i skola och på fritid. Resultat från multipel variantanalys – förekomst av signifikanta samband samt förklaringsgrad (adjusted R²).

Bakgrunds-Variabel	Trivsel skola	Trivsel fritid
Kön	*	
År	***	***
Stadium	***	***
Familjekonstellation.	***	+
Förtroende mamma	***	***
Förtroende pappa	***	***
Förtroende kompis		
Socioekonomisk bakgrund		*
Svensk/utländsk bakgrund	***	
Trygghet närmiljö	+	***
Trygghet skola	***	***
Trygghet fritid		**
Trygghet ute på stan	**	
<i>Interaktion med kön</i>		
År		
Stadium		
Familjekonstellation.	*	
Förtroende mamma		
Förtroende pappa		
Förtroende kompis		
Socioekonomisk bakgrund		
Svensk/utländsk bakgrund		
Trygghet närmiljö		+
Trygghet skola	*	*
Trygghet fritid		
Trygghet ute på stan		
R ²	13.0	11.3

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Även om huvudperspektivet är att studera hur trygghet påverkar trivseln i skolan och på fritiden är det av intresse att ändå kommentera hur andra bakgrundsvariabler påverkar. För det första kan vi notera att det finns en direkt koppling till kön när det gäller skoltrivsel, däremot ej för trivsel med fritiden. Detta direkta samband anger att det finns en allmän könsskillnad som gäller oberoende av social bakgrund i övrigt. Tjejer trivs bättre i skolan. Vid sidan av detta finns dock variationer i könsskillnaden, dels kopplad till ålder, dels kopplad till hur trygg man känner sig i skolan. Könsskillnaden är avsevärt mindre på högstadiet – liten skillnad mellan killar och tjejer – än på de båda andra stadierna. Lägre trygghet i skolan får också större inverkan bland tjejer än bland killar. Tjejer som är mindre trygga i skolan skattar t o m sin skoltrivsel lägre än killar i samma situation. När det gäller trivsel med fritiden varierar också könsskillnaderna beroende på hur trygg man är i skolan, men här på ett motsatt sätt. Trygghet i skolan påverkar här i högre utsträckning killarnas trivsel än tjejernas.

Sambandet med undersökningstidpunkt tyder på att både trivseln i skolan och trivsel med fritiden minskat från 2010 till 2013. Bland övriga variabler framträder mycket stark koppling till familj och föräldrar. Familjekonstellation och möjligheten att kunna prata i förtroende med mamma respektive pappa har en tydlig inverkan på hur barnen/ungdomarna trivs i bägge fallen. Sambandet med familjekonstellation pekar mot att de som bor med en ensam mamma i genomsnitt trivs något sämre i skolan medan de som bor med en mamma som har ny partner trivs sämre med fritiden. Att kunna prata med mamma respektive pappa när man är orolig, bekymrad har en positiv effekt i bägge fallen. Bägge faktorerna har en separat inverkan vilket innebär att de som har förtroende för både mamma och pappa har den högsta trivseln.

Barn/ungdomarnas socioekonomiska bakgrund liksom svenska/utländska bakgrund har en viss påverkan, dock avsevärt mindre än familjen. Ungdomar med utländsk bakgrund trivs i genomsnitt bättre i skolan. Det signifikanta sambandet mellan socioekonomisk bakgrund och hur man trivs med fritiden är mer svårtolkat, bäst är trivseln i mellangruppen. Både de som har mycket hög och de som har mycket låg socioekonomisk bakgrund trivs sämre.

Hur påverkar då tryggheten. För det första kan vi observera att trygghet i skolan liksom trygghet på fritiden i bägge fallen har en positiv inverkan på hur man trivs inom de båda områdena. Trygghet i skolmiljön får också en positiv inverkan på trivseln med fritiden medan trygghet på fritiden inte har en liknande påverkan på skoltrivsel. Trygghet i närmiljön har en klar inverkan på hur man trivs med fritiden, något mindre tydlig när det gäller skoltrivseln. I det senare fallen tycks däremot trygghet ute på stan och på buss direkt kopplas samman med (eller eventuellt påverkas av) hur man trivs i skolan.

Trygghet och framtidssyn

Det framstår som mycket rimligt att anta att trygghet ger en mer positiv framtidssyn. Eller kanske skall man tolka det som att otrygghet i nuet gör att man blir mer negativ i synen på framtiden. I tabellen nedan presenteras de resultat som framträder då vi gör en multipel variansanalys. I denna ingår självklar även olika mått på barnens/ungdomarnas sociala bakgrund som förklaringsvariabler eftersom dessa faktorer rimligen påverkar framtidssynen. På detta sätt framträder en mer entydig bild av hur tryggheten påverkar framtidssynen.

Tabell 12. Framtidssyn. Resultat från multipel variantanalys – förekomst av signifikanta samband samt förklaringsgrad (adjusted R²).

Bakgrunds-variabel	Framtidssyn (1-6)
Kön	*
År	***
Stadium	***
Familjekonstellation.	***
Förtroende mamma	***
Förtroende pappa	***
Förtroende kompis	
Socioekonomisk bakgrund	*
Svensk/utländsk bakgrund	**
Trygghet närmiljö	
Trygghet skola	*
Trygghet fritid	*
Trygghet ute på stan	*
<i>Interaktion med kön</i>	
År	*
Stadium	
Familjekonstellation.	*
Förtroende mamma	
Förtroende pappa	*
Förtroende kompis	
Socioekonomisk bakgrund	
Svensk/utländsk bakgrund	
Trygghet närmiljö	**
Trygghet skola	
Trygghet fritid	
Trygghet ute på stan	
R ²	9.4

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

För det första kan vi konstatera att barnens/ungdomarnas sociala bakgrund – knappast förvånande - direkt påverkar deras framtidssyn. Det finns en allmän könsskillnad, oberoende av social bakgrund i övrigt har tjejer en mer positiv syn på framtiden. Här finns dock en del variationer, dels mellan undersökningsåren, dels kopplade till familjekonstellation, förtroende för kompis samt trygghet i närområdet. Könsskillnaderna är något mindre år 2013 än år 2010. När det gäller familjekonstellationen blir könsskillnader obefintliga bland de som bor med en ensamstående mamma, främst beroende på att tjejer i denna grupp har en ovanlig låg tilltro på framtiden. I motsats till detta är könsskillnaden extra stor bland de som bor med en mamma

som har ny partner. Både killar och tjejer i denna grupp ser mer positivt på framtiden, men tjejerna är här ovanligt positiva. Att ha en kompis som man kan prata i förtroende med ger tjejer en något mer positiv framtidssyn medan detta har liten inverkan bland killar. Trygghet i närområdet tycks inverka betydligt mer på killars framtidssyn än på tjejers. Killar med lägre trygghet i detta avseende är mindre positiva än de som är tryggare. Bland tjejer framträder ingen sådan skillnad.

Jämförelse mellan de båda undersökningsåren pekar mot att man generellt är mindre positiv år 2013 än år 2010. Denna nedgång är som redan konstaterats något större bland tjejer. Det finns en skillnad mellan åldersgrupperna – mellanstadieelever är generellt mer positiva än elever på de bägge högre stadierna. Liksom när det gäller trivsel i skolan och på fritiden påverkar familj och föräldrar barnens/ungdomarnas framtidssyn. Även om sambandet med familjekonstellation är signifikant tycks det dock här främst handla om att (den relativt lilla) grupp som bor med en ensamstående pappa eller med en pappa som har ny partner är något mindre optimistiska. Sambanden med förtroende för mamma och pappa är mer tydliga. De som kan tala med mamma och/eller pappa om oro/bekymmer har en mer positiv framtidssyn. Påverkan är separat vilket innebär att de som har förtroende för bägge föräldrar har den mest positiva framtidssynen.

Inte oväntat påverkar både socioekonomisk och svensk/utländsk bakgrund framtidssynen. Ungdomar med lägre socioekonomisk bakgrund, speciellt de som har den lägsta, har en mindre positiv bild. Många skulle kanske säga att det här handlar om en realistisk bedömning.. Ser vi till svensk/utländsk bakgrund är det första generationens invandrare som skiljer ut sig. Dessa har i genomsnitt en mindre positiv syn på sin framtid. Kanske man även här skall säga att det kanske handlar om en relativt realistisk bedömning.

Men även trygghet inverkar på framtidssynen. Trygghet i närområdet tycks ha en begränsad inverkan däremot påverkar trygghet i övriga sfärer. En analys av skattningarna efter kontroll för andra faktorerers inverkan (resultaten redovisas ej) visar att denna koppling framträder tydligast när det gäller trygghet på fritiden. Ju tryggare man känner sig inom detta område desto mer positivt ser man på sin framtid. I de övriga båda fallen är mönstret inte lika tydligt, i första hand tycks det här vara så att barn/ungdomar som upplever lägst trygghet i skola respektive när de är ute på stan har en något mindre positiv framtidsbild. Det är frågan om man utifrån dessa resultat kan hävda hypotesen att trygghet har en viktig inverkan på framtidssynen.

Trygghetens inverkan på hälsa och livskvalitet

I detta avsnitt skall jag se närmare på trygghetens inverkan på hälsa och livskvalitet. Som mått på detta ingår självskattad hälsa, förekomst av (främst psykiska) besvär samt egenskattad livskvalitet. För att få en bild av trygghetens påverkan körs liksom tidigare multipla variansanalyser med dessa tre mått som utfall. Förklaringsmodellen är den samma som använts vid analyserna av trivsel i skola, trivsel på fritiden och framtidssyn. I tabell 13 nedan redovisas resultat från dessa analyser.

Tabell 13. Hälsa, (psykiska) besvär och livskvalitet. Resultat från multipel variantanalys – förekomst av signifikanta samband samt förklaringsgrad (adjusted R²).

Bakgrundsvariabel	Hälsa	Besvär	Livskvalitet
Kön			
År	**		
Stadium	***	***	***
Familjekonstellation.	***	***	***
Förtroende mamma	***	***	***
Förtroende pappa	**	***	***
Förtroende kompis		**	
Socioekonomisk bakgrund			
Svensk/utländsk bakgrund			+
Trygghet närmiljö	***	***	***
Trygghet skola	***	***	***
Trygghet fritid	***	*	**
Trygghet ute på stan	*		
<i>Interaktion med kön</i>			
År		*	
Stadium			**
Familjekonstellation.			*
Förtroende mamma		+	
Förtroende pappa	+		
Förtroende kompis			
Socioekonomisk bakgrund			
Svensk/utländsk bakgrund			
Trygghet närmiljö	*		**
Trygghet skola	**	+	**
Trygghet fritid			
Trygghet ute på stan	+		
R ²	12.8	18.7	19.4

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Det första att notera är att det inte framträder några signifikanta könsskillnader när vi tagit hänsyn till påverkan från alla andra variabler. Detta är intressant att notera och pekar på att trygghet är en delförklaring till de könsskillnader framträder när det gäller hälsa och livskvalitet. Däremot kvarstår tydliga åldersskillnader. Yngre elever på mellanstadiet har en mer positiv skattning av hälsan, redovisar färre besvär och högre livskvalitet än elever på de båda högre stadierna. När det gäller upplevd livskvalitet sjunker denna systematiskt med ökad ålder.

Liksom när det gäller trivsel och framtidsyn har familj och relation till föräldrar en viktig påverkan. Hälsan/livskvaliteten framstår som något bättre bland barn/ungdomar som bor med bägge föräldrar men även bland de som bor med en mamma som har ny partner. Mer entydig är påverkan från förtroende för mamma respektive pappa. Bägge har en separat inverkan som innebär att de som kan prata i förtroende med dessa har bättre hälsa/livskvalitet. Vid sidan av detta finner vi också att ha en kompis som man kan prata i förtroende med är något som minskar besvären.

När det gäller övriga mått på social bakgrund – socioekonomisk respektive svensk/utländsk bakgrund – kan det vara förvånande att dessa har så begränsad inverkan. Den enda inverkan som framträder är en tendens ($p < 0.10$) till att det senare påverkar egenskattad livskvalitet. Något förvånande visar resultaten att det här endast handlar om att andra generationens invandrare i genomsnitt skattar sin livskvalitet högre. Detta stämmer väl med det mönster som framträdde när det gäller framtidsyn

Ser vi till trygghet är det trygghet i närområdet och trygghet i skolan som främst påverkar hälsa och livskvalitet. Högre trygghet i närområdet leder till bättre hälsa och livskvalitet. Högre trygghet i skolan leder till bättre hälsa, färre besvär och högre livskvalitet. Trygghet i övriga avseenden – på fritid respektive på stan – tycks däremot ha en begränsad inverkan.

Hur påverkar utsatthet för våld och mobbing?

Frågan är då hur utsatthet för våld och mobbing inverkar på barnens/ungdomarnas livssituation. För att få en bild av detta analyseras påverkan på trivsel (i skola, på fritid), framtidssyn, hälsa, förekomst av besvär samt livskvalitet. Förklaringsmodellen är densamma som tidigare. I tabell 14 nedan presenterats endast samband med utsatthet för våld respektive mobbing eftersom kopplingen till social bakgrund i stor utsträckning redan studerats.

Tabell 14. Våld och mobbing - påverkan på levnadsvillkor. Resultat från multipel variantanalys – förekomst av signifikanta samband samt förklaringsgrad (adjusted R²).

Bakgrunds Variabel	Trivsel skola	Trivsel fritid	Framtidssyn	Hälsa	Besvär	Livskvalitet
Våld	***	***	***	***	***	***
Mobbing	***	***	***	***	***	***
<i>Interaktion kön</i>						
Våld						
Mobbing			*			+
R ²	11.1	9.6	8.4	10.6	19.4	15.2

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Resultaten visar att utsatthet för våld liksom utsatthet för mobbing har en bred inverkan på barnens/ungdomarnas levnadsvillkor. De som har varit utsatta för våld, liksom de som utsatts för mobbing, trivs sämre i skolan och med friden. När det gäller fritiden tycks mobbing här ge något större utslag (resultaten redovisas ej). Bägge de utsatta grupperna har en mindre positiv framtidssyn. Hälsan liksom livskvaliten är sämre och man har fler (psykisk) besvär. I samtliga dessa tre fall tycks mobbing få större effekt än våld. Generellt är effekterna likartade bland killar och tjejer men när det gäller framtidssyn verkar mobbing få en mer negativ inverkan bland killar.

Sammanfattning

Syftet med rapporten är att studera hur trygga barn/ungdomar känner sig i olika sammanhang – hemma, i skolan, på fritiden och då man är ute och rör sig på stan. Parallellt med detta studeras även i vilken utsträckning barnen/ungdomarna varit utsatta för våld respektive mobbing. I rapporten studeras dels hur social bakgrund inverkar på upplevd trygghet och utsatthet, dels den påverkan trygghet och utsatthet har på barns/ungdomars levnadsvillkor i bred mening – trivsel i skola, på fritid, framtidssyn, hälsa och livskvalitet. Dessa syften kan sammanfattas i följande frågeställningar:

- Undersöka hur upplevd trygghet och utsatthet (för våld, mobbing) varierar beroende på kön och ålder
- Undersöka hur barnens/ungdomarnas sociodemografiska och socioekonomiska bakgrund inverkar på upplevd trygghet och utsatthet
- Undersöka hur upplevd trygghet och utsatthet påverkar levnadsvillkor när det gäller trivsel i skola, på fritid, framtidssyn, hälsa och livskvalitet efter kontroll för social bakgrund

Materialet till rapporten har hämtats från undersökningar som genomförts inom projektet *Ung livsstil* på mellan- och högstadiet samt gymnasiet i Linköping åren 2010 och 2013. Frågorna ingår i enkät som tar upp social bakgrund skol- och fritidssituation samt hälsa och livskvalitet, vilken har besvarats under lektionstid i skolan. Urvalet innefattar en totalundersökning av samtliga elever i årskurserna 5 och 9 i grundskolan samt i årskurs 2 i gymnasiet.

I enkäterna ingår frågan *Känner du trygghet på följande ställen?* med svarsalternativen Ja, alltid, Ofta, Ibland, Aldrig. I frågan ingår följande alternativ: Hemma, Utomhus i mitt bostadsområde på dagen, Utomhus i mitt bostadsområde på kvällen, På väg till och från skolan, I klassrummet, På rasterna i skolan, På fritidsgård, öppen verksamhet (finns ej med i gymnasiet), I min förening, På disco eller annat nöjesställe (ej med i mellanstadiet), Ute på stan, I någon annans bostad (endast högstadiet), På buss, tåg eller liknande. Parallellt med detta har eleverna fått besvara frågorna *Har du blivit slagen eller utsatt för annat våld under senaste halvåret* (*att bråka lite på låtsas med kompisar eller syskon räknas inte*) samt *Har du blivit mobbad eller hotad under senaste halvåret?* som kan besvaras med Nej eller Ja. Som följdfråga finns *Om Ja, var* (*Markera ett eller flera alternativ*).

Trygghet och utsatthet

Resultaten pekar knappast mot att barn/ungdomar rent generellt skulle vara otrygga rent allmänt. För en rad situationer uppger kring 90 % eller fler att de alltid känner sig trygga och endast enstaka procent att de endast ibland eller aldrig känner sig trygga. Detta gäller hemma, boendeområde på dagtid, på väg till och från skolan, i klassen (i de tre senare fallen dock med viss reservation för mellanstadiet) och i förening. Bilden blir dock annorlunda om vi ser till ute i stan, åka buss/tåg och gå på disco. Här är det betydligt färre som alltid känner sig trygga – i vissa fall endast hälften eller färre. Samtidigt skall man notera att det i dessa fall främst handlar om otrygghet vid enstaka tillfällen. Andelen som ibland eller oftare känner otrygghet ligger även nästan genomgående under 10 procent.

Det mest slående i resultaten är de framträdande könsskillnaderna. I en lång rad fall är det färre – ibland avsevärt färre – bland tjejerna som uppger att de alltid känner sig trygga. Dock innebär detta inte alltid att det är markant fler bland tjejerna som uppger att de oftare känner sig otrygga. Där vi i första hand finner skillnader – dock knappast dramatiska – är på fritidsgård, i stan, på buss/tåg och på disco.

En annan faktor som påverkar tryggheten är åldern. Det finns fler fall där färre upplever sig helt trygga på mellanstadiet i många avseenden, den största skillnaden framträder när det gäller trygghet i bostadsområdet under kvällarna. Andelen som uppger att de alltid känner sig trygga är mycket lägre i mellanstadiet, men det är också färre i högstadiet som känner sig trygga än i gymnasiet. Men mellanstadieeleverna är också mindre trygga i flera andra avseenden – i boendeområdet dagtid, på skolvägen, i skolan, när de är ute på stan eller åker buss/tåg. Det finns alltså flera indikationer på att mellanstadieeleverna känner sig mindre trygga.

Det finns stora likheter både mellan kön och skolstadier om man ser till i vilka fall högst respekt lägst andel alltid känner sig trygga. Ser man till grupperna i sin helhet är hemmet, boendeområdet på dagen, skolvägen och klassen de tryggaste platserna. På mellanstadier kommer dock inte skolvägen med, i stället tillhör förening en av de trygga platserna. Till mer otrygga platser hör disco, ute i stan samt buss/tåg. På mellanstadiet kommer dock boendeområdet på kvällen före dessa, det är den plats där lägst andel av mellanstadieeleverna känner sig trygga. Även på de båda övriga stadierna kommer boendeområdet på kvällstid ganska högt dock efter disco, stan och buss/tåg i detta perspektiv.

Vad påverkar tryggheten?

En separat analys av alla de tio eller fler perspektiven skulle bli alltför detaljerad och svåröverblickbar varför jag valt att dela upp dessa i fyra grupper. Den första handlar om själva närmiljön – hemmet, boendeområdet – dag respektive kväll – samt skolvägen. Den andra handlar om skolan, dvs. klassrummet och rasterna. I en tredje grupp tas fritiden – förening och fritidsgård – upp medan den fjärde innefattar stan och buss/tåg. Mått på trygghet i dessa fyra grupper har bildats genom att beräkna medelvärden för de fall som ingår i respektive grupp. Dessa beräkningar utgår från följande kodning av svaren: Ja, alltid=1, Ofta=2, Ibland=3, Aldrig=4. Detta innebär att lägre värden genomgående innebär högre trygghet medan högre värden står för lägre trygghet. Upplevd trygghet i dessa grupper är tydligt, positivt korrelerade till varandra.

Det första att notera är att det genomgående framträder signifikanta generella könsskillnader. Detta kan synas som självklart med tanke på de skillnader som framträdde vid den enkla analysen av andelen som alltid eller mer sällan kände sig trygga i olika situationen. Analysen, där vi kontrollerat för inverkan av andra bakgrundsvariabler säger dock något mera. Det finns allmänna könsskillnader när det gäller trygghet som gäller oberoende av social bakgrund – i denna mening är det relevant att framhäva tryggheten som en generell ”kvinnofråga”. I varje fall i de här studerade åldrarna är tjejer mindre trygga än killar. Men inom denna ram finns vissa variationer där förtroende för kompis och socioekonomisk bakgrund spelar in. Att inte ha någon kompis som man kan prata med får större negativ inverkan bland tjejer, vilket innebär att könsskillnaderna blir speciellt stora bland dem som inte angett att de har någon kompis som de kan prata med. Denna skillnad gäller i samtliga fall utom när det gäller trygghet på fritiden. För socioekonomisk bakgrund är könsskillnaderna mindre bland barn/ungdomar som har lägst socioekonomisk ställning, även här gäller dock att tjejer är mindre trygga. Skälet till detta är i stor utsträckning att killar i denna grupp är mindre trygga än killar i andra socioekonomiska grupper. Dessa skillnader tycks dock ej gälla trygghet på fritiden.

Ålder har en klar inverkan. Både när det gäller skola och stan/bussar är andelen trygga klar lägre i mellanstadiet än i de båda högre stadierna. När det gäller skola och fritid ökar tryggheten mer genomgående med ökad ålder.

För familjesituationen framträder främst samband med förtroende för pappan. Ungdomar som kan prata med pappan när de är oroliga eller bekymrade är mer trygga när det gäller närområdet, skola och fritiden samt har allmänt en högre trygghet. Men även att ha en kompis att prata med är viktigt, de som har detta är tryggare i de tre första av dessa fall. Däremot tycks kompis inte inverka på den totala tryggheten.

Socioekonomisk bakgrund har en direkt inverkan, ungdomar med lägre sådan har lägre trygghet i alla de aspekter som studerats. Även utländsk bakgrund har en klar påverkan. Första generationens invandrabarn/-ungdomar har lägre trygghet i närområdet, skolan och i fritidsaktiviteterna. När vi kommer till trygghet i stan och på bussar och tåg är bilden annorlunda. Den grupp som här skiljer ut sig är andra generationens invandrare och i detta fall genom att vara tryggare. Samma mönster gäller för disco och den samlade tryggheten. Sammantaget – när hänsyn tagits till olikheter i socioekonomisk bakgrund är alltså andra generationens invandrare tryggast.

Utsatthet och mobbing

När det gäller utsatthet för våld är resultaten mycket entydiga. Barn/ungdomar som angett att de har blivit utsatta för våld redovisar lägre trygghet. Detta gäller för både killar och tjejer oberoende av ålder. Sambandet blir extra starkt när det gäller trygghet i närområdet och i skolan samt när det gäller trygghet totalt. Även om skillnaderna inte framträder lika tydligt i övriga fall pekar resultaten även i dessa fall på att man upplever lägre trygghet. Resultaten är likartade om vi ser till förekomst av mobbing.

Inte i något fall – varken när det gäller våld eller mobbing - framträder någon generell könsskillnad. När man tagit hänsyn till inverkan från andra bakgrundsfaktorer får kön inget eget förklaringsvärde. Här finns en klar skillnad om vi jämför med trygghet. Däremot har ålder en mycket tydlig inverkan. Utsatthet för våld är mindre vanligt på gymnasiet än på de tidigare två stadierna. När det gäller mobbing tycks förekomsten av denna mer kontinuerligt minska med ökad ålder.

Ser vi till övriga bakgrundsvariablers inverkar framträder familjen som en viktig förklaringsvariabel. Familjekonstellation, förtroende för mamma och förtroende för pappa har var för sig en direkt påverkan. Här skall man rimligen se detta som att ”bra” familjeförhållanden kan minska risken för att bli utsatt för våld och mobbing. En analys av skattningar (resultaten redovisas ej) visar på förhöjd risk för barn/ungdomar som bor med en ensamstående mamma eller pappa eller bor ensamma. Att kunna prata i förtroende med mamma och med pappa minskar klart risken för att bli utsatt. Risken är markant mindre bland dem som kan prat i förtroende för bägge föräldrarna.

Jag har en känsla av att många har föreställningen att barn/ungdomar med lägre socioekonomisk bakgrund liksom de som har utländsk bakgrund har större risk att bli utsatta för våld och mobbing. Resultaten ger svagt stöd för en sådan mer allmän hypotes. Lägre socioekonomisk bakgrund tycks dock öka risken för att bli utsatt för våld. När hänsyn tagits till inverkan från övriga bakgrundsfaktorer framträder inga skillnader mellan de som har utländsk bakgrund och de som har svensk.

Trygghet och trivsel i skola, på fritid

Även om huvudperspektivet är att studera hur trygghet påverkar trivseln i skolan och på fritiden är det av intresse att ändå kommentera hur andra bakgrundsvariabler påverkar. För det första kan vi notera att det finns en direkt koppling till kön när det gäller skoltrivsel, däremot ej till trivsel med fritiden. Tjejer trivs bättre i skolan. Vid sidan av detta finns dock variationer i könsskillnaden, dels kopplad till ålder, dels kopplad till hur trygg man känner sig i skolan. Könsskillnaden är avsevärt mindre på högstadiet – liten skillnad mellan killar och tjejer – än på de båda andra stadierna. Lägre trygghet i skolan får också större inverkan bland tjejer än bland killar. När det gäller trivsel med fritiden varierar också könsskillnaderna beroende på hur trygg man är i skolan, men här med motsatt inverkan. Trygghet i skolan påverkar här i högre utsträckning killarnas skattning än tjejernas.

Ser vi till övriga variabler framträder mycket stark koppling till familj och föräldrar. Familjekonstellation och möjligheten att kunna prata i förtroende med mamma respektive pappa har en tydlig inverkan på hur barnen/ungdomarna trivs i skolan och på fritiden. Sambandet med familjekonstellation pekar mot att de som bor med en ensam mamma i genomsnitt trivs något sämre i skolan medan de som bor med en mamma som har ny partner trivs sämre med fritiden. Att kunna prata med mamma respektive pappa när man är orolig, bekymrad har en positiv effekt i bägge fallen. Bägge faktorerna har en separat inverkan vilket innebar att de har förtroende för både mamma och pappa trivs bättre.

Barns/ungdomarna socioekonomiska bakgrund liksom svenska/utländska bakgrund har en viss påverkan, dock avsevärt mindre än familjen. Ungdomar med utländsk bakgrund trivs i genomsnitt bättre i skolan. Det signifikanta sambandet mellan socioekonomisk bakgrund och hur man trivs med fritiden är mer svårtolkat, bäst är den genomsnittliga trivseln i mellan-grupperna. Både de som har mycket hög och de som har mycket låg socioekonomisk bakgrund trivs sämre.

Hur påverkar då upplevd trygghet? Innan vi fördjupar oss i resultaten är det viktigt att antagandet att tryggheten påverkar trivseln inte är helt självklart. Man skulle ju också kunna tänka sig att trivseln – kanske speciellt - kan ha en inverkan på hur trygg man känner sig. För det första kan observeras att trygghet i skolan liksom trygghete på fritiden i bägge fallen har en positiv inverkan på hur man trivs inom de båda områdena. Trygghet i skolmiljön får också en positiv inverkan på trivseln med fritiden medan trygghet på fritiden inte har en liknande påverkan på skoltrivsel. Trygghet i närmiljön har en klar inverkan på hur man trivs med fritiden, något mindre tydlig när det gäller skoltrivseln. I det senare fallen tycks däremot trygghet ute på stan och på buss direkt påverka (eller eventuellt påverkas av) hur man trivs i skolan.

Trygghet och framtidssyn

För det första kan vi konstatera att barnens/ungdomarnas sociala bakgrund direkt påverkar deras framtidssyn. Det finns en allmän könsskillnad, oberoende av social bakgrund hat tjejer en mer positiv syn på framtiden. Här finns dock en del variationer kopplade till familjekonstellation, förtroende för kompis samt trygghet i närområdet. Ser vi till familjekonstellationen blir könsskillnader obefintliga bland de som bor med en ensamstående mamma, främst beroende på att tjejer i denna grupp har en ovanlig låg tro på framtiden. I motsats till detta är könsskillnader extra stora bland de som bor med en mamma som har ny partner. Både killar och tjejer ser mer positivt på framtiden, men tjejerna är här ovanligt positiva. Att ha en kompis som man kan prata i förtroende med ger tjejer en något mer positiv

framtidssyn medan detta har liten inverkan bland killar. Trygghet i närområdet tycks inverka betydligt mer på killars framtidssyn än på tjejers. Killar med lägre trygghet i detta avseende är mindre positiva än de som är tryggare. Bland tjejer framträder ingen sådan skillnad.

Det finns en skillnad mellan åldersgrupperna – mellanstadieelever är generellt mer positiva än elever på de bägge högre stadierna. Liksom när det gäller trivsel i skolan och på fritiden påverkar familj och föräldrar barnens/ungdomarnas framtidssyn. Även om sambandet med familje-konstellation är signifikant tycks det dock här främst handla om att (den relativt lilla) grupp som bor med en ensamstående pappa eller med en pappa som har ny partner är något mindre optimistiska. Sambanden med förtroende för mamma och pappa är mer tydliga. De som kan tala med mamma och/eller pappa om oro/bekymmer har en mer positiv framtidssyn. Påverkan är separat vilket innebär att de som har förtroende för bägge föräldrar får den mest positiva framtidssynen.

Inte oväntat påverkar både socioekonomisk och svensk/utländsk bakgrund framtidssynen. Ungdomar med lägre socioekonomisk bakgrund, speciellt de som har den lägsta, har en mindre positiv bild. Ser vi till svensk/utländsk bakgrund är det första generationens invandrare som skiljer ut sig. Dessa har i genomsnitt en mindre positiv syn på sin framtid. Kanske det i båda fallen handlar om en relativt realistisk bedömning.

Men även trygghet inverkar på framtidssynen. Trygghet i närområdet tycks ha en begränsad inverkan däremot trygghet i övriga sfärer. En analys av skattningarna efter kontroll för andra faktorer visar att denna koppling framträder tydligast när det gäller trygghet på fritiden. Ju tryggare man känner sig inom detta område desto mer positivt ser man på sin framtid. I de övriga båda fallen är mönstret inte lika tydligt, i första hand tycks det här vara så att barn/ungdomar som upplever lägst trygghet i skola respektive när de är ute på stan har en något mindre positiv framtidsbild. Det är frågan om man kan säga att dessa resultat stöder hypotesen att trygghet har en viktig inverkan på framtidssynen.

Trygghetens inverkan på hälsa och livskvalitet

Det första att notera är att det inte framträder några signifikanta könsskillnader i hälsa/livskvalitet när hänsyn tagits till påverkan från alla andra variabler. Detta är intressant att notera och pekar på att trygghet är en delförklaring till de könsskillnader som framträder när det gäller hälsa och livskvalitet. Däremot kvarstår tydliga ålderskillnader. Yngre elever på mellanstadiet har en mer positiv skattning av hälsan, redovisar färre besvär och högre livskvalitet än elever på de båda högre stadierna. När det gäller upplevd livskvalitet sjunker denna systematiskt med ökad ålder.

Liksom när det gäller trivsel och framtidssyn har familj och relation till föräldrar en viktig påverkan. Hälsan/livskvaliteten är något bättre bland barn/ungdomar som bor med bägge föräldrar men även bland de som bor med en mamma som har ny partner. Relationen till mamma och pappa har bägge en separat inverkan som innebär att de som kan prata i förtroende med dessa har bättre hälsa/livskvalitet. Att ha en kompis som man kan prata i förtroende med är något som minskar besvären.

När det gäller övriga mått på social bakgrund – socioekonomisk respektive svensk/utländsk bakgrund – har dessa begränsad inverkan. Den enda inverkan som framträder är en tendens ($p < 0.10$) till att det senare påverkar egenskattad livskvalitet. Något förvånande antyder resultaten här att andra generationens invandrare i genomsnitt skattar sin livskvalitet högre. Detta stämmer med det mönster som framträdde när det gäller framtidssyn

Ser vi till trygghet är det trygghet i närområdet och trygghet i skolan som påverkar. Lägre trygghet i närområdet leder till sämre hälsa och livskvalitet. Högre trygghet i skolan leder till bättre hälsa, färre besvär och högre livskvalitet. Trygghet i övriga avseenden – på fritid respektive i stan – tycks däremot ha en begränsad inverkan.

Hur påverkar utsatthet för våld och mobbing?

Resultaten visar att utsatthet för våld liksom utsatthet för mobbing har en bred inverkan på barnens/ungdomarnas levnadsvillkor. De som har varit utsatta för våld, liksom de som utsatts för mobbing, trivs sämre i skolan och med friden. När det gäller fritiden tycks mobbing här ge något större utslag. Bägge de utsatta grupperna har en mindre positiv framtidssyn. Hälsan liksom livskvaliten är sämre och man har fler (psykisk) besvär. I samtliga dessa tre fall tycks mobbing få större effekt än våld. Generellt är effekterna likartade bland killar och tjejer men när det gäller framtidssyn verkar mobbing få en mer negativ inverkan bland killar.

Referenser

- Blomdahl U. (1990)** *PM – angående offentligt resursutnyttjande inom fritidsområdet*. Forskningsenheten Fritid Stockholm.
- Blomdahl/Elofsson (2006)**. *Hur många motionerar/idrottar för lite och vilka är dom? – en studie av den unga befolkningen i Stockholm, Haninge, Helsingborg, Jönköping och Lidingö*. Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete, Stockholms stad: Idrottsförvaltningen, forskningsenheten.
- Brandt Hjertstedt E (2017)**. *Malmö som en trygg och säker stad. Hur unga upplever tryggheten i stadens offentliga miljö*. Malmö högskola, Hälsa och samhälle. Examensarbete Krimnologi.
- Brå (2013)** *NTU 2013 - Om utsatthet, otrygghet och förtroende. Teknisk rapport*. Brottsförebyggande rådet. <https://www.bra.se/publikationer/arkiv/.../2014-01-13-ntu-2013---teknisk-rapport.htm..>
- Brå (2017)** *Nationella trygghetsundersökningen 2006-2016 - regionala resultat ...* <https://www.bra.se/.../2017-01-19-nationella-trygghetsundersokningen--2006-2016---...>
- Brå (2012)** *Brottslighet och trygghet i Malmö, Stockholm och Göteborg - En kartläggning* Ref.https://www.bra.se/download/18.1ff479c3135e8540b29800010627/1371914718470/2012_SULE_Slutredovisning_5_2_1.pdf,sid_21-23
- Currie C, Molcho M, Boyee W, Holstein B, Torsheim T, Tichter M. (2008)**. *Researching health inequalities in adolescents: The development of the Health Behavior in School-Aged Children (HBSc) Family Affluence Scale*. Social science & medicine 66 (2008)
- Danielson M (2006)**. *Svenska skolbarns hälsovanor 2005/2006*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- Elofsson, Stig (1998)** *Rädd att gå ut om kvällarna? En studie av högstadie- och gymnasieelever*, Kultur- och idrottsförvaltningen, Stockholm.
- Elofsson (2017)**. *Barns och ungdomars sociala nätverk. Koppling till hälsa och livskvalitet - en studie av mellan- och högstadie- samt gymnasieelever i Linköping*. Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete. Stockholm stad: Idrotts- och kulturförvaltningarna: forskningsenheten
- Fosse NE, Haas SA**. Validity and stability of self-reported health among adolescents in a longitudinal, nationally representative survey. *Pediatrics*.
- Helsingborgs Dagblad (2017)**. *Fler unga tjejer i Helsingborg är rädda för att gå ut på kvällarna*. www.hd.se/2017-01-.../fler-unga-tjejer-i-helsingborg-ar-radda-for-att-ga-ut-pa-kvallar...
- Idler EL, Benyamini Y**. Self-rated health and mortality: a review of twenty-seven community studies. *Journal of Health and Social Behavior*.
- Larsson, (2008)**. *Ungdomar och idrotten. Tonåringars idrottande i fyra skilda miljöer*. Stockholms universitet: Pedagogiska institutionen.
- Lundbeck J, Roth Cortes R (2016)**. *Rädslan att råka illa ut. En kvantitativ studie om barn självsattde otrygghet i Sverige under 2000-talets första decennium*. Stockholms universitet: Sociologiska Institutionen. Kandidatuppsats i sociologi.
- Marklund U**. *Skolbarns hälsovanor under ett decennium. Health Behavior in School-Aged Children. A WHO Collaborative Study*.
- Statistiska centralbyrån (SCB) Undersökningarna av barns levnadsförhållanden (Barn-ULF)**. Statistiska centralbyrån (SCB);
- Statistiska Centralbyrån**. *Barns villkor. Tabeller baserade på undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF)*. http://www.scb.se/sv/_Hitta-statistik/Statistik-efteramne/Levnadsforhallande/Undersokningar-av-barns-levnadsforhallande/produktrelaterad-standard/Barns-villkor/

Statistiska Centralbyrån. *Barns hälsa. Levnadsförhållanden rapport 115.*

<http://www.scb.se>.

Weber M. (1980). *Ekonomi och samhälle. Förståelsesociologins grund.* Argos

Bilaga 1. Tabeller.

Tabell B.1. Mellanstadiet, 2010. Trygghet i olika sammanhang efter kön. Andel (%).

	Killar				Tjejer				Sign nivå
	Alltid	Ofta	Ibland	Aldrig	Alltid	Ofta	Ibland	Aldrig	
Hemma	95	5	0	1	93	5	1	1	
Boendeområde, dag	81	15	3	1	80	16	4	1	
Till, från skola	84	13	2	1	78	18	3	1	*
I klassen	85	12	2	1	82	15	2	1	
På rasterna	82	16	1	1	77	19	3	1	*
Förening	87	10	1	3	86	11	2	3	
Fritidsgård	66	22	3	8	61	22	5	11	+
I stan	45	44	9	2	39	50	10	1	
På buss/tåg	49	43	7	2	34	53	11	2	***
Boendeområde, kväll	44	40	13	3	26	48	23	4	***
	Ja				Ja				
Utsatt för våld	12				4				***
Utsatt för mobbing	10				10				

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Tabell B.2. Högstadiet, 2010. Trygghet i olika sammanhang efter kön. Andel (%).

	Killar				Tjejer				Sign nivå
	Alltid	Ofta	Ibland	Aldrig	Alltid	Ofta	Ibland	Aldrig	
Hemma	97	2	0	1	93	5	1	1	*
Boendeområde, dag	91	7	2	1	88	11	1	1	*
Förening	90	7	1	2	88	10	1	1	
Till, från skola	90	9	1	1	83	15	2	1	**
I klassen	88	10	1	1	83	14	2	1	+
På rasterna	81	16	3	1	81	17	2	1	
Fridsgård	84	12	2	2	74	19	5	2	**
Boendeområde, kväll	72	22	4	2	46	41	12	2	***
På buss/tåg	69	27	3	1	47	48	4	1	***
I stan	65	31	4	1	49	44	7	1	***
Disco	58	36	4	3	40	49	9	1	***
	Ja				Ja				
Utsatt för våld	22				11				***
Utsatt för mobbing	6				6				

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Tabell B.3. Högstadiet, 2013. Trygghet i olika sammanhang efter kön. Andel (%).

	Killar				Tjejer				Sign nivå
	Alltid	Ofta	Ibland	Aldrig	Alltid	Ofta	Ibland	Aldrig	
Hemma	96	2	1	1	92	6	2	1	*
Boendeområde, dag	92	6	1	1	89	9	1	1	
Förening	87	10	1	3	79	17	2	3	*
Till, från skola	89	9	1	1	80	18	2	0	***
I klassen	88	11	1	1	77	19	3	1	***
På rasterna	83	15	1	1	74	22	3	0	**
Fridsgård	79	15	3	3	65	28	5	3	***
Boendeområde, kväll	71	22	5	2	49	39	9	3	***
På buss/tåg	60	33	4	2	39	50	9	2	***
I stan	66	30	3	1	47	47	6	0	***
Disco	61	32	4	3	43	44	10	2	***
Annans bostad	73	24	2	2	62	33	4	0	**
	Ja				Ja				
Utsatt för våld	12				9				
Utsatt för mobbing	8				11				*

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Tabell B.4. Gymnasiet, 2010. Trygghet i olika sammanhang efter kön. Andel (%).

	Killar				Tjejer				Sign nivå
	Alltid	Ofta	Ibland	Aldrig	Alltid	Ofta	Ibland	Aldrig	
Hemma	98	1	1	1	93	6	0	0	**
Boendeområde, dag	95	3	0	1	90	9	1	0	**
Till, från skola	97	7	0	1	81	19	0	0	**
I klassen	90	8	1	2	85	13	2	0	*
Förening	91	4	1	4	83	12	1	4	***
På rasterna	89	9	1	1	84	13	2	1	
Boendeområde, kväll	80	17	2	2	35	49	14	3	***
På buss/tåg	74	22	3	1	40	56	3	1	***
I stan	55	39	4	1	36	54	9	1	***
Disco	51	42	6	2	30	59	10	0	***
	Ja				Ja				
Utsatt för våld	21				8				***
Utsatt för mobbing	2				5				+

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Tabell B.5. Gymnasiet, 2013. Trygghet i olika sammanhang efter kön. Andel (%).

	Killar				Tjejer				Sign nivå
	Alltid	Ofta	Ibland	Aldrig	Alltid	Ofta	Ibland	Aldrig	
Hemma	96	3	1	0	92	6	2	0	**
Boendeområde, dag	96	4	0	0	91	8	0	0	*
Till, från skola	91	9	0	1	86	13	1	0	*
I klassen	92	7	0	1	85	13	2	1	**
Förening	91	5	1	3	83	13	1	3	**
På rasterna	90	9	1	1	83	14	3	1	**
Boendeområde, kväll	83	14	3	1	51	36	13	1	***
På buss/tåg	74	22	4	0	47	45	7	1	***
I stan	67	27	4	1	46	47	6	1	***
Disco	66	27	5	2	40	50	10	0	***
	Ja				Ja				
Utsatt för våld	9				4				**
Utsatt för mobbing	8				7				

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Tabell B.7. Andel (%) som blivit utsatta för våld respektive mobbing efter kön, stadium och undersökningsår.

	År	Mellanstadiet			Högstadiet			Gymnasiet		
		K	Tj	Sign. Nivå	K	Tj	Sign. nivå	K	Tj	Sign. nivå
Utsatt för våld	2010	12	4	***	22	11	***	21	8	***
	2013				12	9		9	4	
Utsatt för mobbing	2010	10	10		6	6		2	5	+
	2013	7	13	**	8	11	*	8	7	

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Bilaga 2. Kommuner som genomfört studier i Ung livsstil

Falkenbergs kommun
 Haninge kommun
 Helsingborgs stad
 Huddinge kommun
 Jönköpings kommun
 Kalmar kommun
 Lidingö stad
 Linköpings kommun
 Malmö stad
 Nacka kommun
 Norrköpings kommun
 Stockholms stad
 Sävsjö kommun
 Täby kommun
 Vallentuna kommun
 Värmdö kommun

Kommuner som genomfört studier i Ung livsstil inom särskolan

Haninge kommun
 Huddinge kommun
 Jönköpings kommun
 Kalmar kommun
 Stockholms stad
 Tyresö kommun